

ΠΕΡΙΚΛΗ Γ. ΥΦΑΝΤΗ

ΤΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ

ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

(Πρόχειρη μελέτη για τη γνωριμία του χωριού)

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1988

ΤΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ

ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

(Πρόχειρη μελέτη για τη γνωριμία του χωριού)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αποφάσισα να γράψω μια μικρή μελέτη για το Κροκύλιο, τόσο το αρχαίο, που μνημονεύεται στην Ιστορία του Θουκυδίδου, όσο και το σημερινό, όπως μετονομάστηκε από Παλαιοκάτουνο, που λεγόταν παλιότερα.

Με το βιβλιαράκι αυτό δεν πρόκειται βέβαια να γράψω λεπτομερή Ιστορία του χωριού μας Κροκύλιου, τεκμηριωμένη σε ιστορικές πηγές ή σε άλλα αδιαμφισβήτητα στοιχεία. Η δουλειά αυτή ανήκει στους ιστορικούς. Θέλησα μονάχα να παραθέσω κάποια στοιχεία, που συγκέντρωσα, ύστερα από έρευνες σε διάφορες βιβλιοθήκες ή και από στοματικές διηγήσεις παλιών κατοίκων του χωριού, απ' τα οποία αποδεικνύεται, κατά το δυνατόν, ότι εκεί γύρω στον τόπο που βρίσκεται το σημερινό Κροκύλιο, υπήρχε το παλιό, το αρχαίο Κροκύλιο, που αναφέρει ο μεγάλος ιστορικός Θουκυδίδης κι ότι δικαιολογημένα και πολύ εύστοχα μετονομάστηκε το παλιό «Παλαιοκάτουνο» σε Κροκύλιο και ότι δικαιωματικά τού άξιζε αυτή η κληρονομιά.

Δεν είναι βέβαια επιστημονική πραγματεία τούτο το πόνημα, αλλά ένα πρόχειρο δοκίμιο, που δίνει κάποιες σωστές κι ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την ταυτότητα του χωριού, οι οποίες, εκτός απ' τους Κροκυλιώτες εσωτερικού - εξωτερικού, μπορεί να ενδιαφέρουν και διάφορους άλλους, που ασχολούνται με ιστορικές μελέτες ή λαογραφικές έρευνες.

Μέρος πρώτο

ΑΡΧΑΙΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ

Στην Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών - οδός Πανεπιστημίου 16, υπάρχει το βιβλίο του αρχαιολόγου Σωτηριάδη Γεωργίου ΒΓΗ, που εξεδόθη το έτος 1907 με τίτλο «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ», στις σελίδες του οποίου (270-294) αναφέρονται, εκτός των άλλων, ότι «οι αρχαίοι Δήμοι Ποτιδανείας, Κροκυλίου, Τειχίου και Αιγίτιου (σημείωση ερευνητού: το Αιγίτιο ήταν εκεί όπου η σημερινή Στρούζα μετονομασθείσα σε Αιγίτιο), αποτελούσαν την αρχαία Αποδοτία και ήταν χώρα ισχυρή. Οι Απόδωτοι κατείχαν την καθαρώς ορεινή χώρα, από το Τρίκορφο και των κλιτύων, παρά το Παλαιόκαστρον του σημερινού χωριού Κάμπος - Δωρίδος μέχρι της βουνοσειράς του τέως Κόρακα και νυν Βαρδουσίων και εν γένει την μεταξύ του ποταμού Μόρνου κοιλάδα μέχρι του χωριού Μαλανδρίνου και ακριβώς έως το Στενό (Βελούχοβο) εκτεινομένην χώραν. Η χώρα αυτή υπαγόταν στην Αιτωλία και αποτελούσε τότε Αιτωλική συμπολιτεία».

Παρατήρηση ερευνητού: Το ότι ο αρχαιολόγος Σωτηριάδης αναφέρει πρώτο την Ποτιδάνεια, ύστερα το Κροκύλιο, μετά το Τείχιο και τελευταίο το Αιγίτιο, είναι μια ένδειξη ότι το Τείχιο το αρχαίο, δεν βρισκόταν εκεί όπου το σημερινό Τείχιο, αλλά κάπου αλλού μεταξύ Κροκυλίου και Αιγίτιου.

Το λεξικό της «Αρχαιολογίας», στην Αρχαιολογική Εταιρεία, εκδότης ΛΡ Ραγκαβής, που εξεδόθη την 15/3/1888, στη σελίδα 536, αλλά και η Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη και οι άλλες εγκυκλοπαίδειες γράφουν:

ΚΡΟΚΥΛΕΙΟ (το) πληθυντικός (ΤΑ) ΚΡΟΚΥΛΕΙΑ.

Ο ΟΜΗΡΟΣ θεωρεί Κροκύλειο πόλιν της Ιθάκης «τα δε Κροκύλεια εν τοις Ακαρνάσιν».

Οι πλείστοι των αρχαιολόγων το ταυτίζουν προς το σημερινό μικρό νησί ΑΡΚΟΥΔΙ, που είναι κοντά στην Ιθάκη.

Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ ονομάζει Κροκύλειο νήσο της Ιθάκης.

Ο ΣΤΡΑΒΩΝ ονομάζει Κροκύλειο πόλιν των Ακαρνάνων, καταληφθείσαν υπό των Κορινθίων επί ΚΥΨΕΛΟΥ και ΕΩΦΟΥ, κατά τον Ζ' αιώνα προ Χριστού.

Αν η συνωνυμία αυτή, για τα Κροκύλεια στην Ιθάκη - Ακαρνανία, αφορά την τυχόν ύπαρξη ή μη, στην αρχαιότητα, και άλλων, περισσότερων του ενός Κροκυλείων, ημάς τους Κροκυλιώτες της σημερινής επαρχίας

Δωρίδας του Νομού Φωκίδας, δεν χρειάζεται να μας απασχολεί, και τη λεπτομέρεια αυτή την αναφέρω για να γίνεται διάκριση και να αποφεύγεται η σύγχυση και ταύτιση των ονομασιών με το δικό μας Κροκύλειο. Διότι το δικό μας Κροκύλειο το θέτει σαφώς στην πραγματική του σημερινή περιοχή, ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός Θουκυδίδης, ο οποίος έγραψε την Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου, που άρχισε το 431 και τελείωσε μετά 27 χρόνια, ήτοι το 404 προ Χριστού.

Ο πόλεμος εκείνος ήταν μια πολυετής αλληλοφαγωμάρα μεταξύ των Ελλήνων μας της εποχής εκείνης, και δυστυχώς ακόμα και στη σύγχρονη εποχή μας η διχόνοια δεν μας έλειψε, αν και, όπως όλοι ξέρουμε, οι εμφύλιοι πόλεμοι επηρεάζουν όλες τις μελλοντικές, πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις του τόπου μας.

Κατά τον Θουκυδίδη, η κυρία και πραγματική αιτία του Πελοποννησιακού Πολέμου ήταν διότι οι Αθηναίοι, με την συμπαγή ηγεμονία τους, έφθασαν σε τέτοιο σημείο αίγλης, προόδου και ισχύος, ώστε οι Λακεδαιμόνιοι (Σπαρτιάτες) άρχισαν να ζηλεύουν και να ανησυχούν.

Ο Θουκυδίδης, στο τρίτο βιβλίο του σελίς 96, εξιστορεί ότι οι Αθηναίοι το 426 π.Χ. επεχείρησαν, έχοντας επικεφαλής τον στρατηγόν Δημοσθένην, να καθυποτάξουν την ΑΠΟΔΟΤΙΑΝ της ΑΙΤΩΛΙΑΣ για εκδίκηση, επειδή οι κάτοικοί της, ως και ολόκληρη η περιοχή της Άμφισσας, ήταν με το μέρος των Σπαρτιατών. Ξεκίνησαν από την παραθαλάσσια πόλη «ΟΙΝΕΩΝΑ», κοντά στο Ευάλιο Δωρίδος, βάδισαν πρωί-πρωί και μπήκαν στην Αιτωλία. Και την πρώτη ημέρα κυριεύσαν και υπέταξαν την Ποτιδάνεια, τη δεύτερη το Κροκύλιο και την τρίτη το Τείχιο, τας ελαφυραγώγησαν και έστειλαν τα λάφυρα κάτω στο Ευάλιο.

Από τον εντοπισμό τούτον στην περιφέρειά μας, τα αρχαία Εγκυκλοπαιδικά Λεξικά έλαβαν αφορμή και γράφουν: «Ο Θουκυδίδης όμως αναφέρει Κροκύλειο, πόλιν της Αιτωλίας, κειμένην μεταξύ Ποτιδανείας και Τειχίου. Σημείωση Ερευνητού: Ο χώρος μεταξύ των σημερινών χωριών Ποτιδάνεια και Τείχιον, είναι πολύ μικρός και κατά συνέπειαν δεν δικαιολογείται να υπήρχε ανάμεσά τους το αρχαίο Κροκύλειο, για να το κυριεύσει αυτό ο Δημοσθένης τη δεύτερη μέρα και το Τείχιο την τρίτη.

Τα δε σύγχρονα λεξικά γράφουν: «Κροκύλιον αρχαίο, πρώην Δήμος Κροκυλείου - πρώην Παλαιοκάτουνο». «ο εξ αυτού κληθείς πρώην Δήμος Κροκυλίου, κατενεμήθη εις τας Κοινότητας Κροκυλίου, Πενταγιών, Κουπακίου κ.λ.π.».

Αλλά ας επανέλθουμε στην εξιστόρηση από τον Θουκυδίδη της επιχειρήσεως εκείνης.

Γράφει: ότι οι Αθηναίοι στην εκστρατεία εκείνη είχαν στείλει πολύ καλά εξοπλισμένο στρατό με τον στρατηγό Δημοσθένη και συνάντησαν ανθρώπους σχεδόν άοπλους, που διέθεταν μόνον ακόντια και γι' αυτό

μπόρεσαν και τους κυρίευσαν, χωρίς δυσκολία. Από εκεί ο Δημοσθένης συνέχισε τον πόλεμο κατά του Αιγιτίου, γιατί χωρίς να εξουδετερώσουν και το Αιγίτιο, δεν μπορούσαν να κρατήσουν τις πόλεις που κυρίευσαν της Αποδοτίας. Με την πρώτη έφοδο των Αθηναίων μπήκαν στο Αιγίτιο, γιατί οι κάτοικοί του αναγκάστηκαν να το εγκαταλείψουν και εγκαταστάθηκαν στους πέριξ λόφους κάνοντας αψιμαχίες (επιθέσεις - υποχωρήσεις) και αναμένοντας ενισχύσεις. Τότε, ανασυγκροτηθέντες οι Απόδωτοι, δηλαδή οι Ποτιδάνειοι, οι Κροκύλειοι, οι Τείχιοι, καθώς και Βωμείς και άλλοι Αιτωλοί, έσπευσαν προς ενίσχυσιν των υπερασπιστών του Αιγιτίου και κτυπούσαν τους Αθηναίους με τα ακόντιά των. Η επιθετικότητά τους ήταν τόσο σφοδρή, ώστε οι Αθηναίοι λύγισαν και ετράπησαν σε φυγή. Φεύγοντες πανικόβλητοι, έπεφταν σε χαράδρες που δεν είχαν διέξοδο και σε άλλες κακοτοπιές, που δεν τις ήξεραν. Σκοτώθηκαν πολλοί Αθηναίοι καθώς και ο οδηγός τους Χρόμων ο Μεσσήνιος. Οι κάτοικοι της περιοχής, κτυπώντας ολοένα με τα κοντάρια τους, πολλούς θανάτωσαν εκεί που τους πρόφτασαν καθώς έφευγαν, ακολουθώντας τους κατά πόδας, γιατί ήσαν άνθρωποι γοργοπόδαροι και ελαφριά ωπλισμένοι. Τους περισσότερους, που είχαν πέσει μέσα σε πυκνό δάσος και δεν μπορούσαν να βγουν, έβαλαν φωτιά και τους έκαψαν. Κάθε λογής καταστροφή και θάνατος βρήκε των Αθηναίων τον στρατό σ' αυτή την υποχώρηση και με πολύ μεγάλη δυσκολία και με την ψυχή στο στόμα, έφτασαν, όσοι σώθηκαν, στη θάλασσα, απ' όπου είχαν ξεκινήσει. Και σκοτώθηκαν πολλοί από τους συμμάχους των και από τους Αθηναίους τους ίδιους, τουλάχιστον 120 οπλίτες. Τόσος μεγάλος ήταν ο αριθμός και όλοι διαλεχτοί στην καλύτερη ηλικία. Χάθηκαν οι καλύτεροι που διέθετε η πολιτεία της Αθήνας στον πόλεμο εκείνο. Πέθανε και ο ένας από τους στρατηγούς τους, ο Προκλής. Μετά οι Αθηναίοι έκαναν ανακωχή για να σηκώσουν τους νεκρούς τους και αφού τους πήραν έφυγαν για τη Ναύπακτο και ύστερα από κάμποσο καιρό αργότερα, γύρισαν με τα πλοία στην Αθήνα. Ο Δημοσθένης έμεινε κοντά στη Ναύπακτο και στα μέρη εκείνα, που ήταν με το μέρος των (σύμμαχοι των Αθηναίων), για πολύ καιρό ακόμα, από φόβο να μη τον τιμωρήσουν οι Αθηναίοι, για την πανωλεθρία εκείνη που έπαθε και επέστρεψε αργότερα, όταν δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες γι' αυτόν.

Στο περιοδικό «ΝΕΑ ΠΑΝΔΩΡΑ», του έτους 1855, στη σελίδα 694, που υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών, δημοσιεύεται με τον τίτλο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, μια έκθεση του Επάρχου Δωρίδος Κωνσταντίνου Καλαμίδα, ο οποίος, σε κάποια περιοδεία που έκανε το 1849, ανά την Δωρίδα και ήτις έκθεση χαρακτηρίζεται σαν ένα περισπούδαστο και πολύτιμο δημοσίευμα, που γράφει, εκτός των άλλων και τα εξής: «*Το αρχαίο Κροκύλιο ήταν πόλις της Αιτωλίας, κειμένη μεταξύ της Ποτιδανείας και του*

Τειχίου. Οδεύων από του χωρίου Κουπακίου προς το χωρίον Παλαιοκά-
τουνον, απήντησα προς τα αριστερά, ολίγον πριν φθάσω εις το τελευ-
ταίον, θέσιν εσκεπασμένην από υψικόμα δένδρα και ερωτήσας έμαθον
ότι ονομάζεται του Σωτήρος Χριστού· μετέβην εκεί δια να ίδω τους
ναούς και αντί τούτων, εύρον ερείπια αρχαίου περικαλλούς ναού, ίσως
του Σωτήρος Απόλλωνος, εσκεπασμένον από 8-10 υψικόμους πρίνους
και έμαθον ότι, αν και κατελύθη προ ετών ο αρχαίος αυτός Χριστιανικός
ναός, ιερουργεί όμως ενιαυσίως ιερεύς, κατά την εορτήν της Μεταμορ-
φώσεως του Σωτήρος (σ.ε.: στις 6 Αυγούστου εορτάζεται και σήμερα)
επί των ερειπίων του αρχαίου ναού, τα οποία συνίστανται σε λίθους
τετραγώνους και επιμήκεις, καλώς λελαξευμένους και δεικνύοντας ο-
πás συνεκτικού μολύβδου.

Ιερός Ναός (εξωκκλήσι) του Σωτήρος

Αναχωρήσας από Παλαιοκάτουνον δια το χωρίον Πενταγιούς, πρω-
τεύουσαν του Δήμου Κροκυλίου, ωδηγήθην εις έν άλλο ναΐδριο Χρι-
στιανικόν, κείμενον όπισθεν του χωρίου, εις θέσιν υψηλήν και εσκεπα-
σμένην επίσης από υψικόμους πρίνους (σ.ε.: πρόκειται για το εξωκκλή-
σιο «Προφήτης Ηλίας», που οι Κροκυλιώτες κάνουν το πανηγύρι τους
και υπάρχουν ακόμα πελεκημένα μεγάλα αγκωνάρια), παρετήρησα ότι,
εκτός του αρχαίου ναού Σωτήρος και τούτο ανεκαινίσθη επί των ερει-
πίων Ελληνικού ναού, πολλά λείψανα του οποίου φαίνονται έτι και νυν.

Ιερός Ναός (εξωκκλήσι) Προφήτη Ηλία

Απέναντι του Ναϊδρίου τούτου και προς τας υπωρείας του όρους που υπέρκειται (σ.ε.: είναι το βουνό της Παναγίας - Πετρωτό με την ψηλότερη κορυφή, 1350 μ., «Θεούλη»), είδον λείψανα αρχαίου περιτοιχίσματος πόλεως, εις διαφόρους σειράς και υποθέτω ότι αυτόθι υπήρχεν η αρχαία πόλις ΚΡΟΚΥΛΙΟΝ, διότι περιγράφεται από τον Θουκυδίδη, ως πόλις της Αιτωλίας, κειμένη μεταξύ Τειχίου και Ποτιδανείας. Και αληθώς, αν αποδώσωμεν εις τα ολίγον κατώτέρω του χωρίου Πενταγιοί, φαινόμενα ερείπια αρχαίας πόλεως, το όνομα του Τειχίου, η πόλις Κροκύλιον, κείται μεταξύ Ποτιδανείας και Τειχίου, απέχουσα από μεν της πρώτης 7 περίπου ώρας, από δε της δευτέρας 2 μόνο. Εις την σειράν και πέριξ της προς το χωρίον Πενταγιούς οδού φαίνονται και διάφοροι αρχαίοι τάφοι. Ολίγον κατώτέρω του χωρίου Πενταγιού, πρωτευούσης του Δήμου Κροκυλίου, φαίνονται, ως προέφην, ερείπια περιτοιχίσματος αρχαίας πόλεως και υποθέτω ότι αυτόθι έκειτο η πολίχνη Τείχιον, διότι περιγράφεται από τον Θουκυδίδη «πολίχνη Αιτωλίας» και γειτνιάζει με το Κροκύλιο, κείμενον ως προσημείωσα μεταξύ Τειχίου κα. Ποτιδανείας. (Σ.Ε.: Πολύ λογικά τοποθετημένη η επισήμανση του Καλαμίδα για τη θέση του αρχαίου Κροκυλίου). Δεν δύναμαι να σιωπήσω ότι των

πλείστων Δήμων η ονοματοθεσία είναι ανακριθής, διότι εκείνοι οι οποίοι πρώτοι έθεσαν τα ονόματα και ώρισαν τας θέσεις των αρχαίων Δήμων, ολίγον εμελέτησαν τας αρχαίας γεωγραφίας και ολίγον παρέβαλαν την σημερινήν των επαρχιών διαίρεσιν με την αρχαίαν».

Οι σύγχρονοι συγγραφείς γράφουν για τον Καλαμίδα: «Από τις ειδικές αρχαιολογικές και τοπογραφικές γνώσεις του Επάρχου ΚΑΛΑΜΙΔΑ σαστίζει κανείς. Η έκθεσή του είναι σοβαρή μελέτη, όπως χαρακτηρίζεται από συγχρόνους συγγραφείς, για εκείνον που θα θελήσει να καταπιαστεί αρχαιολογικά με την περιοχή της Δωρίδας και να την τοπογραφήσει αρχαιολογικά. Πολύτιμο ντοκουμέντο και βοήθημα είναι η έκθεση αυτή του Επάρχου, που συντάχθηκε κατά τος έτος 1849, γιατί περιγράφει τας υπάρχουσας αρχαιότητας, κατά την Επαρχίαν Δωρίδας με αρχαιολογικά παρατηρήσεις».

Και το περιοδικό «Νέα Πανδώρα» επιλέγει «Αν άπαντες οι κατά τόπους Διοικηταί εδεικνυον την πεφωτισμένην φιλοτιμίαν του Κ. Παλαμίδα, μεγάλην εκ των εκθέσεων αυτών ηδύνατο να προσγίνει, εις την επιστήμην, ωφέλεια, τόσον δια τα συμπεράσματα, όσον και δια την ακρίβειαν των διδομένων».

Στην Αγγλική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών, υπάρχει βιβλίο, στην Αγγλική γλώσσα γραμμένο, του Άγγλου Αρχαιολόγου και Περιηγητού WOODHOUSE, που εξεδόθη το 1897, οπότε ούτος περιώδευσε την περιφέρειάν μας και στη σελίδα 373 γράφει: «Το Παλαιοκάτουνο βρίσκεται στην Ανατολική πλευρά μιάς προέκτασης του Βλαχοβουνίου προς το Μόρνο. Στην κάτω άκρη του βουνού, κοντά στο μονοπάτι που οδηγεί δυτικά προς Κουπάκι και Ζοριάνου, βρίσκουμε την τοποθεσία ενός Ναού, σε ένα δασάκι από Πουρνάρια. Η θέα από εκεί αγκαλιάζει τη δυτική κοιλάδα του Μόρνου, το Τρίκορφο κ.λ.π. Λόγω της διαταραχής των ερειπίων του ναού αυτού, από τις ρίζες των δένδρων, αλλά περισσότερο από την αναστάτωση που έφεραν οι κυνηγοί (εκκλησιαστικών θησαυρών), είναι αδύνατον να φκιαχτεί το σχέδιο του ναού όπως ήταν κάποτε στην αρχαιότητα, ούτε μπορούμε να πάρουμε τα τότε μέτρα του. Το μόνο που μπορούμε να ιδούμε είναι ένα σωρό από γκριζες πέτρες, μία απ' τις οποίες έχει μια απλή ελλειπτική ασπίδα σκαλισμένη. Πριν από 30 χρόνια υπήρχαν και άλλα τέτοια κομμάτια, αλλά φαίνεται ότι έχουν καταστραφεί ή έχουν θαφτεί. **Κομμάτια ενός τοίχου στο ύψος του χωρίου Παλαιοκατούνου δείχνουν ότι υπήρχε πόλις εδώ και η τοποθεσία δείχνει ότι εκατοικείτο στην αρχαία ελληνική περίοδο** (Σ.Ε.: Η περίοδος αυτή αρχίζει μετά την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, (356–323 π.Χ.) και περίπου 100 χρόνια προ Χριστού μέχρι το 330 μ.Χ., δηλαδή επί Ρωμαϊκής και Βυζαντινής Εποχής, ήτοι στην αρχαία εποχή). Από όλα αυτά τα δεδομένα ασφαλώς πρόκειται για το το αρχαίο Κροκύ-

λειο, το οποίο πρέπει να κατελάμβανε ολόκληρο το μικρό λεκανοπέδιο του Αη-Λιά και να εκτεινόταν ανατολικά και βορειοδυτικά. Και συνεχίζει ο WOODHOUSE: «*Το Παλαιοκάτουνο και το Βελούχοβο* (Σ.Ε.: το Κάλλιο, που κατακλύστηκε απ' τα νερά της λίμνης του Μόρνου, που υδροδοτεί την Αθήνα), είναι πραγματικά οι μόνες τοποθεσίες που έχουν κάτι το αξιόλογο στη γη τους. Το Παλαιοκάτουνο μοιράζεται με την Πενταγιού την τιμή να είναι πρωτεύουσες του Δήμου Κροκυλείου» και λοιπά άλλα.

Στην Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών υπάρχουν πολλά βιβλία του διάσημου Γερμανού γεωλόγου, Ερευνητή, Περιηγητή DER NORDOSTEN DER CRIECHISCHEN HALBINSEL, ένα δε από αυτά, στη Γερμανική γλώσσα γραμμένο, που εξεδόθη το 1951, φέρει τον τίτλο «*ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΜΕΡΟΣ II, Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΝΗΣΟΣ ΕΥΒΟΙΑ*» και στο οποίο, στη σελίδα, 366, γράφει για το Κροκύλιό μας, επί λέξει: «*Σ' αυτή την περιοχή (δηλαδή του Κροκυλείου) μνημονεύει ο WOODHOUSE (σελίς 373) αρχαία υπολείμματα (ευρήματα), καθώς και ο Παπαδάκης (Έλληνας Αρχαιολόγος) το 1920 στη σελίδα 147-153 αναφέρει για τα ίδια ευρήματα του Κροκυλείου*». (Σ.Ε.: Όταν δε αυτά γράφονται από μια τέτοια σημαντικότερη προσωπικότητα, διεθνούς φήμης και γίνονται παραδεκτά και απ' αυτόν, δεν μπορεί να ευσταθεί οποιοσδήποτε τυχόν άλλος αντίθετος ισχυρισμός ότι το αρχαίο Κροκύλιο δεν ήταν στην περιοχή μας, αφού εντοπίζεται εκεί αποδεδειγμένα από ειδικούς και αρμόδιους μελετητές κλπ.).

Στην Επετηρίδα Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών, τόμος Δ' έτους 1920, που υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη Αθηνών, ο διακεκριμένος συγγραφέας Αρχαιολόγος Πετρωνότης Αργύριος, γράφει στη σελίδα 108, στο θέμα «*Μνημεία και Ιστορικές θέσεις Φωκίδος*», τα εξής: «**ΚΡΟΚΥΛΙΟ (Παλαιοκάτουνο) στα υψώματα προς βορράν και βορειοδυτικά του χωριού ερείπια οχύρωσης και άλλων αρχαίων κτηρίων**». Δηλαδή αυτά βρέθηκαν περίπου στις τοποθεσίες Διάσελλο - Τούρλα, όπου και ο Άγγλος Αρχαιολόγος WOODHOUSE, ως ανωτέρω αναφέρω, διεπίστωσε ότι «*Υπήρχε εκεί τοίχος, που δείχνει ότι υπήρχε πόλις εκεί που κατοικείτο στην αρχαία Ελληνική περίοδο*». Άρα και ο Πετρωνότης ταυτίζει το πρώην Παλαιοκάτουνο με το αρχαίο Κροκύλιο στο βιβλίο του αυτό, το οποίο παραδέχεται και το έχει σε χρήση και η Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών, στην περιφέρεια της οποίας υπαγόμαστε από άποψης αρχαιολογικής αρμοδιότητας και από την οποία ξεκίνησα την έρευνα, αναζητώντας ιστορικές αρχαιολογικές πηγές πληροφοριών κατά το μάλλον επίσημες και νομίζω ότι κάτι αξιόλογο βρήκα. Ο Πετρωνότης δεν αναφέρει χρονολογία διαπίστωσης των ευρημάτων τούτων, ούτε αν προήλθαν από ανασκαφές προ, κατά ή μετά την Τουρκοκρατία, ή αν

ήταν κατά τον χρόνο εκείνο στην επιφάνεια του τόπου μας. Πάντως η διαπίστωση αυτή, ως και η ομοία του Άγγλου περιηγητού WOODHOUSE είναι γεγονός αναμφισβήτητο και αποτελούν την θετική άποψη του εξεταζομένου προβλήματος, εν συνδυασμῶ δε και με την, έστω υποθετική, άποψη του Επάρχου Καλαμίδα, που κάνει τον ίδιο εντοπισμό, πείθουν, κατά τη γνώμη μου, απόλυτα και δεν αφήνουν αμφιβολίες για τη χωροθέτηση του αρχαίου Κροκυλίου στην περιοχή του Αη-Λιά.

Στο αρχαιολογικό Δελτίο έτους 1920-1921 του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, τόμος 6ος 763 ΜΑ, που υπάρχει στην Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών, δημοσιεύονται στη σελίδα 153, τα εξής: «*Ετέρωθεν (δυτικά του Κόρακος) πιθανῶς Οφιονέων;) λείψανα κωμών... πρώτον υπέρ το Παλαιοκάτουρον αμέσως κατά τας υψηλάς ελατοσκεπείς ράχες του Βλαχοβούνου... πλην θεμελίων αρχαίων και αγγεία κακογάνωτα μαρτυρούνται και λυχνάρια πήλινα και τις (μία) περικεφαλαία και περιρραντήριόν(;) τι, σήμερον έξω της Εκκλησίας Κροκυλίου κείμενον*». Σ.Ε.: Το περιρραντήριο αυτό ήταν απ' έξω απ' την Εκκλησία μας (Άγιο Γεώργιο) στην πλατεία (μεσοχώρι όπως το έλεγαν) και έχει μεταφερθεί τώρα στην είσοδο του χωριού, όπου η προτομή του Στρατήγου Μακρυγιάννη. Όμοιο περιρραντήριο βρέθηκε και κατά τις αρχαιολογικές ανασκαφές που έγιναν το 1979 στην αρχαία Καλλίπολη παρά το Βελούχοβο, πριν καλυφθεί από τα ύδατα της Λίμνης του Μόρνου. Και τα είχαν τα περιρραντήρια αυτά, οι αρχαίοι Έλληνές μας για να παρασκευάζουν το ιερό νερό, κάτι όμοιο σαν αγίασμα, όπως το λέμε σήμερα.

Στο περιοδικό «Στερεά Ελλάς», τεύχος 201 Μάρτιος 1986, στη σελίδα 13/77, ο συγγραφεύς Δικηγόρος Γεώργιος Χασιακός, απ' την Καλοσκοπή Παρνασσίδας, δημοσιεύει «ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΕΛΗΣ» και για το Κροκύλειο γράφει: «*Είναι το παλιό χωριό Παλαιοκάτουρο Δωρίδας που στους Βυζαντινούς χρόνους (δηλαδή από το 330 μετά Χριστόν μέχρι το 1453 μετά Χριστόν) σήμαινε τόπον στρατοπεδεύσεως*», μετονομάστηκε δε σε Κροκύλιο το 1915 από τον αρχαίο οικισμό, που λείψανά του σώζονται ακόμη στην περιοχή του χωριού». Για να γράφει αυτά ο Χασιακός, ασφαλώς έλαβε υπ' όψη του πληροφορίες από κάποιες πηγές και γι' αυτό είναι και τούτο αξιοσημείωτο.

Το αρχαιολογικό λεξικό, στην Αρχαιολογική Εταιρεία Αθηνών (Πανεπιστημίου 10), που εξεδόθη την 15/3/1888, γράφει: «*ΤΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ (αρχαίο) της Αιτωλίας μεταξύ Ποτιδανείας και Τειχίου*».

Από αυτό και από όλα τ' άλλα δεδομένα, ιδίως δε από την υπόθεση που κάνει ο Έπαρχος Καλαμίδας, το Τείχιο πρέπει να ήταν βορειότερα του Κροκυλίου, δηλαδή μεταξύ αυτού (Κροκυλίου) και Πενταγιών. Γιατί μεταξύ Ποτιδανείας και σημερινού Τειχίου, δεν υπήρχε χώρος πρόσφο-

ρος και ασφαλής για να βρισκόταν εκεί το Κροκύλιο.

Επίσης και οι σύγχρονες έγκυρες εγκυκλοπαίδειες ΗΛΙΟΥ, ΠΑΠΥΡΟΣ - ΛΑΡΟΥΣ και ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗ γράφουν: «ΚΡΟΚΥΛΙΟΝ, κοινότης εν τη επαρχία Δωρίδος, εδρεύουσα εις το ομώνυμον χωρίον, αριθμεί 800 κατοίκους και λοιπά», και εν συνεχεία «ΚΡΟΚΥΛΕΙΟ τέως Δήμος, παλαιός Δήμος, κείμενος μεταξύ Τρικόρφου και Βαρδουσιών εν τη επαρχία Δωρίδος του Νομού Φωκίδος». Με το να τον χαρακτηρίζουν ως παλαιόν Δήμον, εννοούν βεβαίως το αρχαίο Κροκύλιο και με την χωροθέτηση του «Παλαιού Δήμου», από Τρικόρφου μέχρι Βαρδουσιών, αποκλείουν να ήταν το αρχαίο Κροκύλιο, σε χαμηλότερη πεδινή περιοχή και αφήνουν σαφώς να εννοηθεί ότι ήταν ψηλά στα ορεινά, που προσήγγιζαν την προέκταση της Δυτικής οροσειράς των Βαρδουσιών και η οποία δεν είναι άλλη από την προέκταση, που είναι τοποθεσία και του σημερινού Κροκυλίου περίπου.

Προφανώς, λοιπόν, το αρχαίο Τείχιο βρισκόταν εκεί κοντά στους Πενταγιούς κι έτσι μπορεί να δικαιολογηθεί το γεγονός ότι κυριεύθηκε την τρίτη μέρα μετά την κατάληψη του Κροκυλίου.

Ακόμα έχουμε το δεδομένο ότι ανέκαθεν και προ της Τουρκοκρατίας, οπότε και τότε υπήρχαν οι Δήμοι, αλλά και διαρκούσης της Τουρκοκρατίας και μετά την απελευθέρωση από τον Τουρκικό ζυγό, οπότε το 1836 που άλλαξαν (συγχωνεύθηκαν) οι Δήμοι Κροκυλίου, Οφιονίας και Βωμών (Αρτοτίνας) σε ένα Δήμο, που ονομάσθηκε «Δήμος Κροκυλίου», η χωροθέτηση του Κροκυλίου δεν μεταβλήθηκε και ήταν η ίδια αυτή που κατέχει το σημερινό Κροκύλιο, χωρίς ποτέ να διατυπωθούν αντιρρήσεις ή να αμφισβητηθεί η ονομασία αυτή. Αν ήταν αλλού, σίγουρα θα υπήρχαν αντιρρήσεις και διαφωνίες και θα έπαιρνε άλλο όνομα. Έτσι δεν θα διαιωνίζετο η ονομασία «ΚΡΟΚΥΛΙΟ» στην εντοπισθείσα τούτη περιοχή, η οποία, όπως φαίνεται, είναι και επικρατέστερη πάσης άλλης.

Κάποια πιθανολογία εξ άλλου που είχε διατυπωθεί ότι βρισκόταν κάπου χαμηλότερα κοντά στη θάλασσα, ούτε καν μπορεί να συζητηθεί, γιατί δεν έχει κάποια αληθοφανή βάση, κατά τα ανωτέρω λεπτομερειακά εκτεθέντα.

Εδώ θεωρώ σκόπιμο να μνημονεύσω ένα αξιοσημείωτο δημοσίευμα του έγκριτου συγχωριανού μας Αργύρη Μαχά, στην εφημερίδα «ΤΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ», που εκδίδει ο Σύλλογος Κροκυλιωτών και όπου, στο φύλλο υπ' αριθ. 14 Ιουλής - Αύγουστος 1985, γράφει από παράδοση και από ίδια προσωπική του αντίληψη τα εξής: «Μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821, που γίνονταν οι διαιρέσεις, σε Δήμους και Κοινότητες, το Δήμο το δικό μας τον έγραψαν Δήμο Κροκυλίου, επειδή υπήρχε γύρω μας το αρχαίο Κροκύλιο.... λένε πως το αρχαίο Κροκύλιο ήταν στον Άη-Λιά, (σημείωση ερευνητού: τούτο είναι και το πιο βέβαιο και αποδεδειγ-

μένο, κατά τη γνώμη μου) ήταν μεγάλο, είχε υδρόμυλους... βρήκαμε μυλόπετρες στα δέματα (τοιίους) μεταχειρισμένες, τις οποίες μεταφέραμε λίγο πιο κάτω (ο αφηγητής είναι παλαιός, πεπειραμένος αρχιτεχνίτης, οικοδόμος) και τις χρησιμοποιούσαμε σε μύλους... όταν έφκιαχναν τη δεξαμενή στην πηγή του «Δράκου», που είναι στο άνω μέρος του λεκανοπεδίου Αη-Λιά, βρήκαν γύφτικες στοργές και επομένως είχε και σιδηρουργείο...». Το 1920 πήγε στο Κροκύλιο κάποιος ξένος άγνωστος «αρχαιολόγος» και συναντήθηκε με το Γιώργο Κουτσούκο στο καφενείο (ο Γιώργος Κουτσούκος ήταν παλιός Κροκυλιώτης, που είχε γυρίσει απ' την Αμερική και ήξερε Αγγλικά), εκεί έγινε συζήτηση για το αρχαίο Κροκύλιο και εκείνος του έλεγε ότι ήταν «αρχαιολόγος», και του είπε ότι το παλαιό Κροκύλιο ήταν κάτω στο ποτάμι (στο Μόρνο) και πέρναγε από εκεί παραποτάμιος αμαξητός δρόμος, που ξεκίναγε απ' την Καλλίπολη και κατέληγε στη θάλασσα (περιοχή Ευπαλίου - Ναυπάκτου). Σημείωση ερευνητού: η άποψη του άγνωστου και ανώνυμου «αρχαιολόγου», είναι προφανώς λανθασμένη και, σαν τέτοια, απορριπτέα, κατά τη γνώμη μου, γιατί ούτε σχετικά «ευρήματα» βρέθηκαν ποτέ στο ποτάμι, ούτε στοιχεία από καμιά ιστορική πηγή από ειδικούς έχουμε, ούτε για αμαξητό δρόμο εκεί, ακούσαμε ποτέ να γίνεται σχετικός λόγος, ούτε η απόσταση 7 ωρών από τη θάλασσα, όπως την περιγράφει ο Έπαρχος Καλαμίδας, συμπίπτει και τέλος ούτε η παράδοση αναφέρει τίποτα, ότι ήταν κάποτε οικισμός εκεί. Εκτός τούτων και η τοποθεσία στο ποτάμι, δεν ήταν ασφαλής από επιδρομές. Αυτό έχει σημασία αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι και ο διακεκριμένος Αρχαιολόγος Σωτηριάδης, τον οποίο αναφέρω στην αρχή του παρόντος πονήματος, γράφει στη σελίδα 299 του βιβλίου του ότι **«οι Απόδοτοι κατείχαν καθαρώς ορεινήν χώραν ισχυράν και αφού το Αιγίτιο ήταν στο Φρούριο του Παλαιοκάστρου Στρούζας, δεν θα περιμένω να ήταν άλλο τι, οι άλλες των κωμών των Αποδώντων, οι οποίες ήταν η Ποτιδάνεια, το Κροκύλιο και το Τείχιο»**, δηλαδή εννοεί ότι πρέπει να ήσαν σε, εκ φύσεως, οχυρά μέρη. Και συνεχίζει ο Σωτηριάδης: **«Αλλά η θέσις του Αιγιτίου πρέπει να ήταν τοιαύτη, ώστε άνευ της καταλήψεως και αυτού υπό των Αθηναίων, η κατοχή υπ' αυτών ολοκλήρου της χώρας των Αποδώντων, έστω και μετά την άλωση και των τριών άλλων κωμών, δεν ήταν ασφαλής»**.

Έτσι, κατά λογική συνέπεια, μπορούμε να παραδεχτούμε, αναμφίβολα, την άποψη ότι, προς τα ορεινά της περιοχής μας, ήταν το αρχαίο Κροκύλιο, για όπου έχουμε και αποδείξεις ως ανωτέρω. Αλλά και αν υποθεθεί ότι ήταν στην πραγματικότητα στο ποτάμι, και η εκεί τοποθέτησή του. Κοινοτική θέση του Κροκυλίου ήταν και είναι και όχι άλλης Κοινότητας. Οπωσδήποτε όμως την τοποθέτησή του στο ποτάμι πρέπει να την αποκλείσουμε για τους παραπάνω λόγους. Πιθανότατα να ήταν

εκεί όπως τα «πανδοχεία» (χάνια) για εξυπηρέτηση των περαστικών ή μικρός οικισμός του διασκορπισμένου αρχαίου Κροκυλίου, όπως συμβαίνει και με το σημερινό, που είχε μερικά καλύβια, σε διάφορες τοποθεσίες κοντά στο ποτάμι (Μαντύλου, Στουρνάρα, Άγιο Παντελεήμονα, Στριφλιά, Αλαφομούσκι, Βαμβακιά κλπ.). Το αρχαίο όμως Κροκύλιο θα πρέπει να ήταν επάνω ψηλά, στην επισημανθείσα ορεινή περιοχή του Αη-Λιά, που περιγράψαμε, η οποία και ασφαλέστερη ήταν και είχε το προνόμιο να έχει άφθονα νερά, κρυστάλλινα, για τις ανάγκες των κατοίκων του.

Εν τελευταία καταλήξει: δεν είμαστε υποχρεωμένοι να δεχθούμε την αστήρικτη άποψη ενός κάποιου άγνωστου και ανώνυμου αυτοκληθέντος ως «αρχαιολόγου», ο οποίος την εξέφρασε προφορικά και ανεύθυνα, έστω και αν επέμεινε στον Κουτσούκο, όπως λέει ο Αργύρης Μαχάς. Αντίθετα, είμαστε υποχρεωμένοι, χάριν της ακριβολογίας και της πραγματικότητας, να ταχθούμε με τις απόψεις των επωνύμων ειδικών ερευνητών και αρχαιολόγων, ντόπιων και ξένων.

Εξ άλλου και όλοι εμείς, κατά τα παιδικά μας χρόνια, είχαμε ιδεί στην περιοχή του Αη-Λιά και στο Διάσελλο μερικά λείψανα, που υπήρχαν εκεί ακόμα, θρυμματισμένα, και από περιέργεια ρωτούσαμε τους παλιούς (γέροντες) τι ήταν; κι εκείνοι μας απαντούσαν ότι, όπως είχαν ακούσει κι αυτοί, απ' τους προγόνους τους, κι εκείνοι από παράδοση **«εκεί ήταν παλιά μεγάλη πολιτεία»**.

Εκτός από τα παραπάνω στοιχεία και το ότι στο χώρο του αρχαίου Κροκυλίου υπήρχαν και υπάρχουν και σήμερα ακόμα δύο αρχαίες εκκλησίες με ευρήματα, η μία του Σωτήρος Χριστού, λίγο έξω απ' το σημερινό Κροκύλιο και η άλλη του Προφήτη Ηλία, σχεδόν μέσα στο σημερινό χωριό, όπως αποφαίνονται οι ανωτέρω μνημονευόμενοι ειδικοί και αρχαιολόγοι, επιμαρτυρούν την ταύτιση του αρχαίου με το νέο Κροκύλιο. Αφού λείψανα υπάρχουν και ως τα σήμερα ακόμα, έπειτα από δύο χιλιάδες χρόνια και τα οποία δεν εξάλειψε ο «πανδαμάτωρ χρόνος». Δεν ίσχυσε δηλαδή απόλυτα το, υπό του αρχαίου Έλληνα Φιλοσόφου Ηρακλείτου λεχθέν **«τα πάντα ρει και ουδέν μένει»**· εδώ κάτι έμεινε. Η ύπαρξη των δύο τούτων εκκλησιών στο χώρο του αρχαίου Κροκυλίου σημαίνει ότι οι αρχαίοι πρόγονοί μας είχαν ανεπτυγμένο το αίσθημα της θρησκευτικότητας. Γι' αυτό και οι σημερινοί Κροκυλιώτες αγωνίζονται για την διατήρηση και την ανακαίνιση των αρχαίων τούτων εκκλησιών. Πρόσφατα ανήγειραν την εκκλησία του Σωτήρος Χριστού.

Και τώρα νομίζω, ότι πρέπει να κάνουμε μια λεπτομερή κριτική, για να βγάλουμε συμπεράσματα για το πού ακριβώς ήταν η θέση του αρχαίου Τειχίου και αν χρονολογικά κατελήφθη υπό των Αθηναίων τη δεύτερη μέρα, ώστε να μπουν τα πράγματα στη θέση που πρέπει ως

προς το σημείο αυτό. Γιατί, για την Ποτιδάνεια δεν χρειάζεται διευκρίνιση, αφού αναμφισβήτητα κατελήφθη την πρώτη ημέρα. Κριτικάροντας, λοιπόν, αυτό το επίμαχο σημείο, καταλήγω στις παρακάτω σκέψεις και συμπεράσματα:

Όπως εκθέτω ανωτέρω, ο Έπαρχος Καλαμίδας υποθέτει ότι το Τείχιο ήταν βορειότερα του Κροκυλίου και πιο κάτω από τους Πενταγιούς.

Αλλά ο Άγγλος περιηγητής - στρατιωτικός και αρχαιολόγος ΛΗΚ Γουλιέλμος, που έζησε απ' το 1777 έως το 1860 και περιώδευσε πολλές χώρες της τότε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην οποία είχε την ατυχία να περιλαμβάνεται και η Ελλάδα μας, στην οποία ο ΛΗΚ βρισκόταν το 1806, στο περιηγητικό του σύγγραμμα, ταυτίζει το αρχαίο Τείχιο με το πρώην Λυκοχώρι και νυν Τείχιο. Το ίδιο αναφέρει και το αρχαίο λεξικό Ελευθερουδάκη, που υπάρχει στην Αρχαιολογική Εταιρία Αθηνών, που γράφει: «*Τείχιο, αρχαία πόλις της Αιτωλίας εν τη κοιλάδι του ποταμού Υλαιθου (Μόρνου), αναγνωρίζεται υπό του ΛΗΚ Γουλιέλμου, εις τα ερείπια παρά το χωρίον Λυκοχώρι, όπερ και μετονομάσθη Τείχιον*».

Ερωτάται όμως αν η διαπίστωση αυτή του ΛΗΚ είναι σωστή ή λανθασμένη. Γιατί γίνονται και λάθη, αφού το σφάλεσθαι ανθρώπινον είναι, ακόμα και γι' αυτούς τούτους τους Αρχαιολόγους, που, όπως αναφέρω στην αρχή του παρόντος πονήματος, «οι πλείστοι των αρχαιολόγων ταυτίζουν το αρχαίο Κροκύλιο προς το μικρό νησί ΑΡΚΟΥΔΙ(!), που είναι κοντά στην Ιθάκη και αγνοούν το δικό μας Κροκύλιο και τον Θουκυδίδη που το χωρο-τοποθετεί ορθά. Πάντως δεν μπορούμε ούτε να αποκλείσουμε την ορθότητα της διαπίστωσης του ΛΗΚ, με κάποια άλλα αδιαμφισβήτητα στοιχεία.

Κατ' ακολουθίαν των δύο τούτων απόψεων:

Εάν δεχθούμε την άποψη του Επάρχου Καλαμίδα ότι το αρχαίο Τείχιο, όπως υποθέτει, ήταν βορειότερα του αρχαίου Κροκυλίου και λίγο πιο κάτω από τους Πενταγιούς, τότε, με την προς βορράν πορεία, που είχε ο Αθηναϊκός στρατός, εύλογον είναι το συμπέρασμα ότι, όπως ιστορεί ο Θουκυδίδης, τη δεύτερη μέρα ο Αθηναϊκός στρατός να κυρίευσε το Κροκύλιο και την τρίτη το, βορειότερα αυτού κείμενο, Τείχιο.

Εάν όμως δεχθούμε την άποψη του Άγγλου περιηγητού ΛΗΚ, που ταυτίζει το αρχαίο Τείχιο με το τέως Λυκοχώρι και νυν Τείχιο, τότε ερωτάται πώς ο Δημοσθένης κυρίευσε τη δεύτερη μέρα το Κροκύλιο και την τρίτη το Τείχιο, αφού το αρχαίο Τείχιο ήταν, κατά τον ΛΗΚ, πιο κάτω και περίπου στην πορεία του στρατού των Αθηναίων προς το Κροκύλιο; Το οποίο Κροκύλιο ήταν, αναμφισβήτητα, στην περίπτωση τούτη, βορειότερα του Τειχίου; Και ως εκ τούτου γεννάται η εύλογη απορία: Γιατί δεν κυρίευσε τη δεύτερη μέρα το Τείχιο, που βρισκόταν κοντά

στην Ποτιδάνεια και την τρίτη το Κροκύλιο, που βρισκόταν μακρύτερα:

Για μια τέτοια περίπτωση μπορούμε να κάνουμε τις παρακάτω πιθανές υποθέσεις:

1ον. Ή ο Θουκυδίδης, ο οποίος έγραψε το γ' βιβλίο του Πελοποννησιακού Πολέμου, εστηρίχθη σε εισηγήσεις και πληροφορίες, εσφαλμένες, ότι δηλαδή οι Αθηναίοι τη δεύτερη μέρα κατέλαβαν το Κροκύλιο και την τρίτη το Τείχιο, αντί του πιθανού και ενδεχομένου ότι τη δεύτερη μέρα μπορεί να κατέλαβαν το Τείχιο και την τρίτη το Κροκύλιο. Και ακολουθούσε μεν και ο ίδιος ο Θουκυδίδης τον Δημοσθένη, αλλά μπορεί να μην ήταν παρών στις μάχες και στα γεγονότα.

Αλλά ερωτάται: ήταν ποτέ δυνατόν να διατυπώσει μια τέτοια ανακρίβεια ο τοιούτου τεραστίου κύρους Ιστορικός Θουκυδίδης; Κατ' αρχήν νομίζω όχι. Αλλά δεν μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο ότι μπορεί να συνέβη κάτι τέτοιο, από λανθασμένη και συγκεχυμένη πληροφόρηση, αφού όλα μπορούν να συμβούν στην ανθρώπινη ζωή, χωρίς να εξαιρείται ούτε και η εποχή της περιλαμβρης Ελληνικής μας αρχαιότητας.

2ον. Ή να έγιναν όπως τα ιστορεί ο Θουκυδίδης, δηλαδή ότι τη δεύτερη μέρα ανέβηκαν και κατέλαβαν οι Αθηναίοι, από σκοπού το Κροκύλιο, επειδή ήταν μεγάλη πόλη και για το λόγο τούτο, μπορεί να έρριξαν όλο το βάρος της στρατιωτικής των δυνάμεως, στην κατάληψη του Κροκυλίου και να παρέκαμψαν το Τείχιο, το οποίο ήταν μικρή πόλη (πολίχνη). Και μπορεί να έκαμαν το στρατήγημα αυτό, για να εξουδετερώσουν και να διαλύσουν πρώτα τους πολλούς, λόγω του μεγάλου του πληθυσμού, υπερασπιστάς του Κροκυλείου, για να μη σπεύσουν οι Κροκύλιοι σε ενίσχυση του Τειχίου, που θα εφοβούντο ότι θα συνέβαινε, εάν κατελάμβαναν τη δεύτερη μέρα το Τείχιο και άφηναν για αργότερα το Κροκύλιο. Έτσι, μετά την κατάληψη του Κροκυλίου, πιθανόν να επέστρεψαν και να κατέλαβαν, την τρίτη μέρα, το Τείχιο. Η εκδοχή όμως αυτή είναι, προφανώς, αφύσικη και ανεδαφική, για όποιον έχει γνώση της περιοχής αυτής, όπου αναφέρονται τα γεγονότα του Ιστορικού συγγραφέα και δεν μπορεί να έχει καμιά σχέση με την πραγματικότητα.

3ον. Ή μπορεί οι Αθηναίοι να άφησαν, κατά την πορεία τους, ένα μικρό στρατιωτικό τμήμα, πίσω, σαν οπισθοφυλακή, ας πούμε, με αποστολή και ρητή εντολή, να καταλάβει το Τείχιο την Τρίτη μέρα και αφού προηγουμένως, τη δεύτερη, θα είχαν καταλάβει το Κροκύλιο και έτσι μετά να ετοιμαστούν για επίθεση κατά του Αιγιτίου, που ήταν φυσικώς οχυρωμένο, όπως και έγινε.

Αλλά και μια τέτοια εκδοχή είναι, προφανώς, αβάσιμη, σαν ασυμβίβαστη με τη λογική.

Κατά συνέπεια, όλη τούτη η κριτική για το Τείχιο είναι αμφισβητήσιμη

και απλώς πιθανή και δεν μας οδηγεί σε ασφαλές συμπέρασμα. Αλλά και δεν ενδιαφέρει βέβαια τους Κροκυλιώτες, για το πού ήταν η ακριβής θέση του Τειχίου. Τούτο απλώς το κριτικάρουμε, σαν πιθανό συμπέρασμα, για να μη τίθεται σε αμφιβολία η, αναμφισβήτητη κατά τη γνώμη μας, βάση των στοιχείων που μπορέσαμε να συλλέξουμε – τοποθέτηση του αρχαίου Κροκύλιου στη θέση Αη-Λιάς, του σημερινού Κροκυλίου.

Όσον αφορά την Ποτιδάνεια είναι ξεκαθαρισμένο, ότι την κατέλαβαν την πρώτη μέρα της ενάρξεως των επιχειρήσεων και συνεπώς δεν γεννάται καμμία αμφισβήτηση γι' αυτή. Για το λόγο τούτο δεν θα μας απασχολήσει και δεν μας ενδιαφέρει ούτε η ακριβής της θέση, ούτε αν σωστά και πετυχημένα πήρε το όνομα της Ποτιδάνειας, το πρώην Άνω Παλαιοξάρι.

Και τώρα, επανερχόμενοι στην περιγραφή της θέσεως του αρχαίου Κροκυλίου, καταλήγουμε στο λογικό συμπέρασμα ότι, μετά από τα ανωτέρω αποδεικτικά στοιχεία, δεν θα πρέπει να μένει αμφιβολία, αλλά μάλλον να θεωρείται σαν βέβαιο ότι το σημερινό Κροκύλιο ταυτίζεται με το αρχαίο Κροκύλιο. Και οι Κροκυλιώτες μπορούν να είναι υπερήφανοι και ικανοποιημένοι γιατί κατέχουν σήμερα το χώρο (περιοχή) του αρχαίου Κροκύλιου. Δεν έχει σημασία βέβαια το ότι η περιοχή που κατελάμβανε το αρχαίο, ίσως θα ήταν, λόγω διασποράς, πλέον εκτεταμένη του σημερινού. Γιατί τότε ήταν «πόλις» και όχι χωριό όπως το σημερινό και, για λόγους ασφαλείας, βρισκόταν πιο κοντά στα υπερκείμενα απότομα βουνά της «Παναγίας» και του «Πετρωτού» και στις εκατέρωθεν προεκτάσεις τους. **Και καταλήγοντας διατυπώνω την πεποίθηση ότι θα πρέπει να θεωρείται σαν βέβαιο, ότι το αρχαίο Κροκύλιο, δεν ήταν σε περιοχή καμμιάς άλλης γειτονικής σημερινής Κοινότητας, όπως συμβαίνει με άλλα χωριά που πήραν αρχαία ονόματα, χωρίς να ταυτίζονται με τις αρχαίες θέσεις τους. Γι' αυτό, άλλως τε, και καμμιά άλλη Κοινότητα, δεν διεκδίκησε ποτέ, σαν δήθεν δικό της το χώρο που κατέχει το σύγχρονο Κροκύλιο, ούτε και διατύπωσε αντιρρήσεις για την ονοματοθεσία και για την περιοχή που κατέχει σήμερα.**

Κατέβαλα μεγάλη και επίπονη προσπάθεια, ώστε, ανεπηρέαστα και αντικειμενικά, να αναζητήσω την αλήθεια και να προσεγγίσω στην πραγματικότητα. Αν το πέτυχα ή όχι, το αφήνω στην κρίση των αναγνωστών μου. Πάντως έχω την πρόθεση να συνεχίσω τις έρευνες και, αν αποθούν καρποφόρες, θα επακολουθήσει και νεώτερη συμπληρωματική έκδοση. Ιδίως επιδιώκω με το Υπουργείο Πολιτισμού και την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών, για να γίνει και άλλη λεπτομερής σύγχρονη επανεξέταση των ακόμα υπάρχοντων εκεί αρχαιολογικών ευρημάτων (λείψάνων) για ακόμη πληρέστερη διασαφήνιση.

Τέλος, μνημόσυνη αναφορά οφείλουμε στους άξιους και αιώνηστους πρωτεργάτες και εμπνευστές της εύστοχης μετονομασίας του Παλαιοκατούνου σε Κροκύλιο, που έγινε το 1915, οι οποίοι ήταν κατά παράδοση (γιατί δεν υπάρχουν στοιχεία), οι αιώνηστοι Γεώργιος Μαρμάρας, Πρόεδρος, ο γιατρός Θεόδωρος Παπαχαλαάμπους, μαζί με το τότε Κοινοτικό Συμβούλιο του Παλαιοκατούνου.

Μέρος δεύτερο

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821, ΔΗΛΑΔΗ ΜΕΤΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΑΠ' ΤΟΝ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΖΥΓΟ

Πριν απ' την απελευθέρωση απ' τους Τούρκους, η Φωκίδα μας είχε δύο επαρχίες ξακουστές και με ιστορική συνέχεια, και με απελευθερωτική δραστηριότητα, τη μία ηρωικότερη απ' την άλλη, ήτοι την Παρνασσίδα με πρωτεύουσα τα Σάλωνα και τη Δωρίδα με πρωτεύουσα το Λιδορίκι.

Μετά την απελευθέρωση, εισημοποιήθηκαν και αποτελέστηκαν η μεν Παρνασσίδα από τις ως τότε επαρχίες Σαλώνων και Γαλαξειδίου, η δε Δωρίδα από τις επαρχίες Λιδορικού και Μαλανδρινού.

Αμέσως μετά την απελευθέρωση, με το Β.Δ. 3/4/1833 ΦΕΚ 12 από 6/4/1833, ορίστηκε ο Νομός Φωκίδο-Λοκρίδας, με πρωτεύουσα την Άμφισσα (τα Σάλωνα), ο οποίος περιλάμβανε την Παρνασσίδα, τη Δωρίδα, τη Λοκρίδα και την Φθιώτιδα.

Στις 20/6/1836, ο Νομός άλλαξε σχήμα, όπως και οι άλλοι Νομοί και χωρίστηκε στις Διοικήσεις Φωκίδας και Φθιώτιδας και στην Υποδιοίκηση Δωρίδας. Πρωτεύουσες έμειναν οι ίδιες (Άμφισσα - Λιδορίκι) και στη Φθιώτιδα ορίστηκε η Λαμία (Ζητούνι).

Με το Νόμο Κ.Ε. 15/12/1845, ακυρώθηκε το Δίγμα του 1836 με τις Διοικήσεις και Υποδιοικήσεις και η τότε Επικράτεια ξαναμοιράστηκε σε 10 νομούς και 49 Επαρχίες. Η περιφέρειά μας, της Φωκίδας, υπήχθη στο Νομό Φθιωτιδοφωκίδας με έδρα τη Λαμία. Τα Σάλωνα, γερασμένα

και πνιγμένα στη δόξα τους, έχασαν τα πρωτεία και η έδρα του Νομάρχη μεταφέρθηκε στη Λαμία. Οι Έπαρχοι έμειναν όπως παλιά, στην Άμφισσα της Παρνασσίδας, στο Λιδωρίκι της Δωρίδας και στην Αταλάντη της Λοκρίδας.

Όπως ξέρουμε, η περιφέρεια της Φωκίδας μας, ξεχώρισε απ' τον εκτεταμένο Νομό Φθιωτιδοφωκίδος με το Ν.Δ. 2230 του 1943 (ΕΚ7/2) και απετέλεσε τον Νομό Φωκίδος με έδρα την Άμφισσα και τις δύο επαρχίες Παρνασσίδας και Δωρίδας.

Με το Β.Δ. της 3/10/1836, η Επαρχία Δωρίδος περιελάμβανε από το έτος 1836 έως το 1869, ήτοι επί 33 χρόνια, τους Δήμους: 1) Αιγιτίου (Λιδωρίκι) και 2) Κροκυλίου με πρωτεύουσα χειμερινή τους Πενταγιούς και με θερινή την Αρτοτίνα, που σχηματίστηκαν από τους μέχρι τότε Δήμους Κροκυλίου, Βωμέας και Οφινίας. Ο Δήμος Κροκυλίου περιελάμβανε τα χωριά Πενταγιόι, Αγλαβίστα, Δρεστενά, Παλαιοκάτουνο, Αβορίτι (το Συνοικισμό του Στρατηγού Μακρυγιάννη), Βλαχοβούνι, Κερασιά, Κουπάκι, Ζοριάνο, Αλουποχώρι, Ιτέα, Αρτοτίνα, Νούτσομβρο, Κρεάτσι, Σουρούστι, Κωστάριτσα, Βουστινίτσα και Μονή Προδρόμου.

Με το Β.Δ. 10/12/1869, σχηματίστηκαν οι Δήμοι αλλιώς. Του Κροκυλίου διαιρέθηκε σε δύο, ήτοι Κροκυλίου και Βωμέας (Αρτοτίνας).

Μετά την τροποποίηση αυτή, από το 1869 έως το έτος 1912, ήτοι για 43 χρόνια, ο Δήμος Κροκυλίου παρουσιάζεται με πρωτεύουσα το Παλαιοκάτουνο σαν χειμερινή έδρα και τους Πενταγιούς σαν θερινή και με τα χωριά Αγλαβίστα, Κουπάκι, Ζοριάνο, Αλποχώρι και Δρεστενά. Σημείωση ερευνητού: Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω ότι αν το αρχαίο Κροκύλιο ήταν χαμηλότερα κοντά στη θαλάσσια περιοχή και δεν ήταν στην περιοχή όπου βρίσκεται το σημερινό, δεν θα έφερνε: επί $33+43=76$ ολόκληρα χρόνια την ονομασία Δήμος Κροκυλίου **και σίγουρα θα βρισκόταν κάποιος να αντιταχθεί, όπερ δεν συνέβη.**

Με τον Νόμο Ν.Δ.Τ. υπ' αριθ. 405 της 10/2/1912 και με το από 30/4/1912 Β. Δ/γμα, καταργήθηκαν οι υπό την ανωτέρω εμφάνιση Δήμοι και συνεστήθησαν οι Κοινότητες, οι οποίες ανεγνωρίστησαν με το Β.Δ. από 29/8/1912.

Το Παλαιοκάτουνο έγινε Κοινότης από 29/8/1912, που κατηργήθησαν οι Δήμοι.

Και τέλος με το Β.Δ. της 25/8/1915 ΦΕΚ 294-1915 μετονομάσθηκε από Παλαιοκάτουνο σε Κροκύλιο και έτσι αναβίωσε η αρχαία ονομασία του. Αλλά και με την ονομασία του σαν Παλαιοκάτουνο, δεν εσήμαινε άλλο τι, ειμή ότι είχε παλαιά προέλευση και σήμαινε τόπο στρατοπεδεύσεως, λόγω που ήταν κατάλληλη η περιοχή του, για το σκοπό αυτό.

Αυτή είναι η διοικητική Ιστορία της νεώτερης γενέτειράς μας, στα χρόνια μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας απ' τον Τούρκικο ζυγό.

**ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΔΗΜΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ ΜΕΤΑ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΑΠ' ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΤΟ 1821**

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΩΣ ΔΗΜΟΣ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ				
1848	5494				
1849	5500				
1850	5470				
1851	5559				
1852	5602				
1853	6113				
1854	6184				
1855	6286				
1856	6264			Πενταγιού	821
1861	6672			»	782
1870	3131			»	802
1879	3649	Κροκύλιο	848	Πενταγιού	875
1889	3246	»	853	»	771
1896	4084	»	897	»	977
1907	3734	»	1031	»	819

ΞΕΧΩΡΙΣΤΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ	ΕΤΟΥΣ	1920	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	922
	»	1928	»	916
	»	1940	»	800
	»	1951	»	535
	»	1961	»	444
	»	1971	»	260
	»	1981	»	225

Η εποχή που είχε το Κροκύλιο το μεγαλύτερο πληθυσμό ως Κοινότητα, ήταν, κατά τον περασμένο αιώνα, το έτος 1896, με 897 κατοίκους, κατά δε τον τρέχοντα αιώνα το έτος 1907 με 1031 κατοίκους. Από τον πόλεμο του έτους 1940 και στην Γερμανοϊταλική Κατοχή, ο πληθυσμός του εμειώθη πολύ και έφθασε να έχει στην τελευταία απογραφή του 1981 μόνο 225 κατοίκους. Στον πληθυσμό αυτόν της Κοινοότητάς μας δεν συμπεριλαμβάνονται και οι πολλοί άλλοι, που είχαν μεταναστεύσει στο Εξωτερικό, ιδίως στην Αμερική, στις αρχές του αιώνα μας. Λόγω φτώχειας και ανεργίας, αλλά και για «καζάντι» όπως έλεγαν, έγινε αθρόα μετανάστευση και γι' αυτό είχε τη φήμη σαν «το χωριό με τους πολλούς

Αμερικάνους». Βέβαια η μείωση αργότερα προήλθε και απ' την αστυφιλία και γενικά απ' την αλλαγή του τρόπου ζωής της νεολαίας μας και την αναγκαστική μετακίνηση πολλών ηλικιωμένων μεταπολεμικά, οι οποίοι ακολούθησαν τα ξενητεμένα παιδιά τους.

ΜΙΑ ΠΡΟΧΕΙΡΗ ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΩΝ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Μεγάλη στρατιωτική και πολιτική φυσιογνωμία. Γεννήθηκε στα χρόνια της τουρκικής σκλαβιάς, το 1797, στην τοποθεσία Κρύα Βρύση κοντά στο Συνοικισμό Αβορίτη, του τότε Παλαιοκάτουνου και σημερινού Κροκυλίου και πέθανε το 1864, στην Αθήνα. Οι γονείς του ήταν απ' τη γενιά Τριανταφύλλου. Μια γενιά που κρατάει και σήμερα στο Κροκύλιο και η οποία μας έδωσε αυτή την πολυσύνθετη φυσιογνωμία του Αγωνιστή και Λογοτέχνη Γιάννη Μακρυγιάννη. Τριανταφύλλου ήταν το πραγματικό του επώνυμο και όταν μπήκε στον μεγάλο αγώνα της Ελληνικής Επανάστασεως τον μεταβάφτισαν σε Μακρυγιάννη, για το μεγάλο παράστημά του.

Ο Μακρυγιάννης υπήρξε μεγάλος αγωνιστής, αλλά και αξιόλογος πεζογράφος και αφήκε και πολύτιμα απομνημονεύματα απ' τα οποία μάθαμε την βιογραφία του. Σ' αυτά γράφει: *«Η πατρίς της γεννήσεώς μου είναι από το Λιδορίκι, μακρυά απ' το άλλο χωριό, πέντε καλύβια. Οι γοναίγοι μου πολύ φτωχοί και η φτώχεια αυτήνη ήρθε από την αρπαγή των ντόπιων Τούρκων και Αρβανίτων του Αλή Πασά. Πολυφαμελίτες οι γοναίγοι μου και φτωχοί και όταν ήμουνε ακόμα εις την κοιλιά της μητρός μου, μίαν ημέραν πήγε δια ξύλα εις τον λόγκον. Φορτώνοντας τα ξύλα στο νώμο της, φορτωμένη εις τον δρόμον εις την ερημιά, την έπγισαν οι πόνοι και γέννησε εμένα· μόνη της η καϊμένη και αποσταμένη, εκινδύνεψε και αυτήνη τότε και εγώ. Ξελεχώνεψε μόνη της και συγυρίστη, φορτώθη ολίγα ξύλα και έβαλε και χόρτα απάνου εις τα ξύλα και από πάνου εμένα και πήγε εις το χωριόν».*

Σε άλλο σχέδιο αυτοβιογραφίας γράφει: *«Εγώ γεννήθηκα έξω σε ένα χωράφι μας, ονομαζόμενο Κρύα Βρύση. Είχε πάει η Μητέρα μου να μαζώξει καλαμποκιές για τα ζώα και με γέννησε εκεί και με τύλιξε με τις καλαμποκιές και με πήγε εις το σπίτι».*

Στην τοποθεσία που γεννήθηκε έχει φκιαχτεί τύμβος με αναμνηστική μαρμαρίνη πλάκα με το ιστορικό της γέννησής του.

Στην είσοδο του χωριού Κροκυλίου έχει στηθεί πετυχημένη λεβέντικη η προτομή του και δίνει την εντύπωση ότι αγρυπνάει για το χωριό και καλωσορίζει τους επισκέπτες του.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
Φωτογραφία του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου

Προς τιμήν του, έχουν καθιερωθεί και εορτάζουν στο Κροκύλιο, κάθε δύο χρόνια, «ΤΑ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΕΙΑ», στα οποία συγκεντρώνεται πολύς κόσμος.

Με το Μακρυγιάννη έχουν ασχοληθεί πολλοί ιστορικοί ερευνητές και πιο πολύ ο διαλεχτός Ρουμελιώτης δημοσιογράφος και λογοτέχνης Δημήτριος Σταμέλος, ο οποίος έχει εκδώσει αρκετές μελέτες (7 βιβλία) για τη ζωή και το έργο του, στις οποίες σκιαγραφεί πολύ πετυχημένα και με γλαφυρότητα, την πολυκύμαντη ζωή του μεγάλου αυτού Έλληνα πατριώτη και αξιόλογου αγωνιστή, που, σαν πολεμιστής, αλλά και σαν πολιτικός και λαογραφικός συγγραφέας, τόσα πολλά προσέφερε στην Ελλάδα.

Ο Μακρυγιάννης υπήρξε όχι μονάχα μεγάλος αγωνιστής, αλλά και ανθρωπιστής και κοινωνικός άνθρωπος και είναι αξιομνημόνευτη η περίφημη φράση του, που σημειώνει στα απομνημονεύματά του «*Είμαστε εις το "εμείς" και όχι εις το "εγώ" – και εις το εξής να μάθωμεν γνώσ' αν θέλομεν να φκιάσωμεν χωριόν, να ζήσωμεν όλοι μαζί*». Λόγια που εκφράζουν ολοκάθαρα την ανθρωπιά, την φιλαλληλία, τη δημοκρατικότητά του και προπαντός τον πατριωτισμό και τη μεγαλοφροσύνη του Μακρυγιάννη.

Τα σημαντικότερα σημεία της ζωής του είναι:

1797. Γεννήθηκε στο Αβορίτι, αγροτικό οικισμό του Κροκυλίου.

1800. Παιδικά του χρόνια στη Λειβαδιά.

1815. Στην Άρτα αρχίζει εμπορικές εργασίες.

1821. Μετέχει σε μυστικές συνεδριάσεις. Φυλακίζεται για τη δράση του, δύο μήνες, από τις Τουρκικές Αρχές. Κατορθώνει να σωθεί. Τον Αύγουστο βγαίνει στο κλαρί με 18 νομάτους και πολεμάει με τ' ασκέρι του Γώγου Μπακόλα.

1821. Φθινόπωρο. Άρρωστος στο Μεσολόγγι. Κινδύνεψε να πεθάνει.

1822. Άνοιξη, για ανάρρωση στο Σερνικάκι, κοντά στην Άμφισσα. Εκεί βρισκόταν σε τόπο γνώριμο και σε «δικό» του σπίτι. Γιατί στο Σερνικάκι ήταν παντρεμένος κι ο αδελφός του Γιώργος Δημητρίου ή Καψιμάλης. Από εκεί διορίστηκε οπλαρχηγός σε 4 Σαλωνίτικα χωριά Κούσκη, Αηγιώργη, Σεργούνη και Σερνικάκι. Με μια ομάδα από ντόπιους πολεμάει στην Υπάτη και Νευρόπολη, αφού γιατρεύτηκε. Τελειώνοντας ο Αύγουστος, κατεβαίνει στην Αθήνα και τοποθετείται Αντιφρούραρχος στην Ακρόπολη.

1823 Γενάρης: Πολιτάρχης στην Αθήνα. Αρχές Ιούνη στη Σαλαμίνα. Εκστρατεία στη Ρούμελη με τον Ανδρούτσο. Ξαναγυρίζει στη Σαλαμίνα. Στις 25 Οκτώβρη κατεβαίνει στην Πελοπόννησο, όπου είχαν ξεσπάσει εμφύλιοι πόλεμοι. Αγωνίζεται να σταματήσει ο αδελφοσκοτωμός.

1824. Συνεχίζεται η διαμάχη των Ελλήνων. Υποστηρίζει την Κυβέρνηση-

*Η λεβέντικη προτομή
του Μακρυγιάννη
που βρίσκεται
στημένη
στο Κροκύλιο*

ση Γ. Κουντουριώτη και πρωτοστατεί στην προσπάθεια να μη χυθεί αδελφικό αίμα.

1825. Πολιτάρχης στην Επαρχία Αρκαδίας. Μάης: Η μάχη στο Νεόκαστρο. Ιούλης: Η μάχη στους Μύλους του Αναπλιού. Σεπτέμβρης - Δεκέμβρης στην Ύδρα.

1826. Στην Αθήνα. Πρώτος στην τρομερή πολιορκία του Κάστρου. Σεπτέμβρης: Αλλεπάλληλες φονικές μάχες. Οκτώβρης: Η μάχη του Σερπετζέ, τρεις καινούργιες πληγές. 17 Νοέμβρη φεύγει από το Κάστρο.

1827. Μάχες στην Καστέλλα και στον Ανάλατο.

1828-1830. Αρχηγός της Εκτελεστικής Δύναμης στην Πελοπόννησο. Αρχίζει να γράφει τα «Απομνημονεύματά» του. Τον Δεκέμβρη γίνεται χιλιάρχος. Ανοιχτή ρήξη με τον Καποδίστρια.

1830-1836. Αγωνίζεται για την εξασφάλιση δικαιωμάτων και πρωτοστατεί στην κίνηση για την εφαρμογή του ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ στην Ελλάδα.

1836-1840. Απογοητευμένος απέχει από την πολιτική ζωή της χώρας. Συνεργάζεται με τον Παναγιώτη Ζωγράφο για το φκιάξιμο των 24 πινάκων του αγώνα.

1840–1842. Αρχίζει νέες προσπάθειες για ΣΥΝΤΑΓΜΑ.

1843 Σεπτέμβρης: Η μεγάλη Επαναστατική Εξέγερση που επιβάλλει το σύνταγμα, βασικό έργο του ήρωα. Ο Μακρυγιάννης ήταν ο Αρχηγός, όταν στις 3 Σεπτεμβρίου 1843 ξεσηκώθηκαν στην Αθήνα και με αποφασιστικότητα απαίτησαν και κέρδισαν τον περιορισμό της Βαυαρικής απολυταρχίας και έβαλαν τα θεμέλια για ένα πραγματικό συνταγματικό πολίτευμα. Στη συνέχεια το πρωτευουσιάνικο ξέσπασμα ξαπλώθηκε στην υπόλοιπη Ελλάδα και κάθε Επαρχία έστειλε αντιπροσώπους στην Αθήνα, σε μια πανηγυρική συγκέντρωση της Αναγεννημένης Εθνοσυνέλευσης.

1844–1850. Εκλέγεται πληρεξούσιος. Οι αγώνες του εναντίον της Μοναρχίας εντείνονται. Προάγεται σε Υποστράτηγο. Οργανώνει τον αντιβαυαρικό αγώνα και προετοιμάζει κίνημα για την καθιέρωση δημοκρατίας στην Ελλάδα.

1851. Οι μπράβοι της Μοναρχίας, που τον παρακολουθούν, εντοπίζουν μερικές του κινήσεις. Τον Απρίλιο τον βάζουν σε περιορισμό στο σπίτι του, με την κατηγορία ότι σκόπευε να σκοτώσει το βασιλιά.

1852. Τον δεκαπενταύγουστο μεταφέρεται άρρωστος στις φυλακές Μεντρεσέ.

1853. Καταδικάζεται σε θάνατο από το Στρατοδικείο, με ψεύτικη κατάσταση. Η αγανάκτηση του Λαού αναγκάζει τον Όθωνα να μετατρέψει σε ισόβια δεσμά την ποινή του.

1854. Αποφυλακίζεται με τη μεσολάβηση του Στρατηγού Δημ. Καλέργη, Στρατιωτικού Αρχηγού της Επανάστασεως της 3 Σεπτεμβρίου 1843.

1854–1857. Βαρεία άρρωστος από τις ταλαιπωρίες.

1862. Η έξωση του Όθωνα δικαιώνει τους πολύχρονους αγώνες του. Δοκιμάζει περίσσια χαρά για τη νίκη του λαού και μια που πρωτεργάτης στους λαϊκούς αγώνες στέκεται τώρα ο γιός του. Τον Οκτώβρη, με διάταγμα της προσωρινής Κυβέρνησης, ξαναποκτά το βαθμό του Υποστρατήγου.

1864. Στις 20 Απρίλη γίνεται Αντιστράτηγος. Εξαντλημένος σωματικά από τις κακουχίες και περιπέτειες, πεθαίνει στις 27 Απρίλη.

Με τα πενιχρά τούτα λόγια, δεν μπορεί βέβαια να σκιαγραφηθεί η φωτεινή φυσιογνωμία του ηρωϊκού Στρατηγού Μακρυγιάννη. Όσο περνούν τα χρόνια και συρρικνώνονται ηθικά οι καιροί μας, τόσο περισσότερο ξαναζωντανεύει η μνήμη του και η ψυχή μας αναζητεί με νοσταλγία την παρουσία του. Η ισχυρή φωνή του ορθοτομεί το λόγο της αλήθειας και του δικαίου. Διατήρησε, παρά τις πικρίες και τις δοκιμασίες του, αλώβητη την Ελληνική ψυχή και διαφύλαξε τίμιο τον άνθρωπο και άμωμη την ελευθερίαν. Έγινε υπόδειγμα ζωής και σύμβολο του Ελληνισμού. Η ζωή του ολόκληρη είναι ένα λαμπρό παράδειγμα σεμνότητας.

τιμότητας και ανιδιοτελείας, τόλμης και εθνικοφροσύνης, ανθρωπιάς και αλτρουϊσμού. Άφησε υποθήκη με τα εξής βαρυσήμαντα λόγια: «*Η πατρίδα του κάθε ανθρώπου και η θρησκεία είναι το παν... Γλυκύτερο πράγμα δεν είναι άλλο από την πατρίδα και τη θρησκεία*». Έχουν γράψει πως ο Μακρυγιάννης είναι ο πιο σημαντικός πεζογράφος της νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας. «*Πολέμησε, αγωνίστηκε, πίστεψε, σακατεύτηκε, αηδίασε, αλλά έμεινε πάντα ορθός ως το τέλος της ζωής του. Έμεινε άνθρωπος στο ύψος ανθρώπου*». Βροντοφωνούσε πάντα ότι για να εδραιωθεί η ελευθερία πρέπει να επικρατεί ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΝΟΜΟΣ, ΙΣΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΟΜΟΝΟΙΑ, ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΑΡΕΤΗ. Ο αναγνώστης του δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσει, μέσα απ' τα απομνημονεύματα, πολλές άγνωστες πτυχές της εποχής εκείνης και να μάθει ένα σωρό πικρές αλήθειες, σχετικά με την κακομοιριά και την κακοδαιμονία των Ρωμιών, που η μοίρα τους, τους έχει καταδικάσει να ζούνε διχασμένοι, να αλληλοκατηγορούνται και να αλληλοτρώνονται. Ο Μακρυγιάννης σαν ντόμπρος Ρουμελιώτης και γνήσιος Έλληνας, τα λέει καθαρά και ξάστερα και στηλιτεύει την κακομοιριά και τη λαθεμένη νοοτροπία του Ρωμιού.

Είναι μεγάλη τιμή για το Κροκύλιο που γέννησε μια τέτοια ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΤΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ και θα πρέπει να νοιώθουν περήφανοι οι Κροκυλιώτες για ένα τέτοιο μεγάλο πρόγονό τους και ιδιαίτερα η γενιά των Τριανταφυλλαίων, της οποίας παρακλάδια είναι στο Καρπενήσι και αλλού.

Ο Μακρυγιάννης μνημονεύεται πάντοτε στις διάφορες πατριωτικές και κοινωνικές εκδηλώσεις, σαν άνθρωπος που αγωνίστηκε με σθένος και μαχητικότητα για συνταγματικές ελευθερίες και για κοινωνική δικαιοσύνη και για καλύτερες συνθήκες ζωής. Γι' αυτό και σε πολλές Εθνικές και κοινωνικές εκδηλώσεις μνημονεύεται πάντοτε για τις πολλές προσφορές του.

Και ο Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας Χρήστος Σαρτζετάκης, στο μήνυμά του προς τον Ελληνικό λαό, επί τη επετείω της Ελληνικής Επανάστασης, κατά την 25 Μαρτίου 1988, μνημόνευσε και τίμησε, με θαυμάσια λόγια, τον ηρωισμό, την αυτοθυσία, τον πατριωτισμό και την δημοκρατικότητα του Στρατηγού Μακρυγιάννη.

Για όλες αυτές τις εθνικές προσφορές, το Κράτος θα έπρεπε να τον είχε τιμήσει ιδιαίτερα και να είχε επιδείξει ενδιαφέρον για να στηθεί ο **ανδριάντας του** σε κάποια κεντρική θέση της Πρωτεύουσάς μας, για να θυμίζει στους νεώτερους Έλληνες τον μεγάλο αυτόν «ΕΛΛΗΝΑ», όπως έχει κάνει για τόσους άλλους, που πρόσφεραν στην Πατρίδα πολύ λιγότερες υπηρεσίες. Ας το κάμει τώρα, έστω και αργά, Αχαριστία και αγνωμοσύνη θα είναι αν το Κράτος δεν τον τιμήσει με έναν ωραίο ανδριάντα, όπως πρέπει και αξίζει σε ΑΘΑΝΑΤΟΥΣ. Ας το αποφασίσουν επιτέλους οι σύγχρονοι κ.κ. αρμόδιοι και ας εκπληρώσουν αυτό το μεγάλο χρέος τους προς τον ΜΕΓΑΛΟ αυτόν Εθνικό Αγωνιστή

ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Εθνικός Αγωνιστής και αξιόλογος πολιτικός.

Γεννήθηκε στο χωριό Παλαιοκάτουνο, δηλαδή στο σημερινό Κροκύλιο της Δωρίδας, το έτος 1788 από εύπορους γονείς και ήταν πλούχιοντας. Το πρωτινό του όνομα ήταν Σκαρλάτος Αθανάσιος του Νικολάου, το οποίο αργότερα η γενιά του το άλλαξε σε «ΣΑΚΑΡΕΛΛΟΣ». Σκαρλατέοι λέγονταν παλιά οι Σακαρελλαίοι του Κροκυλίου, όπως είχα ακούσει απ' το γερο-Μιχάλη τον Υφαντή, αδελφό του παπούλη μου και το άλλαξαν αργότερα.

Τα πρώτα γράμματα έμαθε στα Κοντινά Λομποτινά - Ναυπακτίας, όπου υπήρχαν τότε δύο Σχολεία Ελληνικά και Αλληλοδιδακτικό, γιατί η Δωρίδα την εποχή εκείνη, γύρω στα 1788, ήταν πολύ υποδεέστερη της Ναυπακτίας «κατά τα φώτα», δηλαδή δεν είχε Σχολεία, γιατί οι Δωριείς τότε ασχολούνταν με τα ποιμνία και την γεωργία, καθώς αναφέρει ο ίδιος στα απομνημονεύματα που άφησε.

Τότε, στην περιφέρεια του Λιδωρικίου ήταν κοτζάμπασης (=προκριτος εξέχων) ο Πλούχιοντας Τούντας ή Πανουργιάς ή Παπαδογεωργόπουλος Αναγνώστης, η δε οικογένειά του ήταν ευνοουμένη του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, στον οποίο είχε μεγάλη δύναμη και επιρροή, περιέπεσε όμως σε δυσμένεια, έγινε ύποπτος και κινδύνευσε να θανατωθεί και για να γλυτώσει αναγκάστηκε κι έστειλε στα Γιάννενα τα δύο παιδιά του, τον Αναστάσιο και Παναγιώτη και τον ανηψιό του Αθανάσιο Σκαρλάτο, περί του οποίου ο λόγος, απ' το Παλαιοκάτουνο, ως ομήρους και για να σπουδάσουν.

Στα Γιάννενα οι Αλβανοί συνήθιζαν να δίνουν τα ονόματα των τόπων καταγωγής των και αντί Τούντας και Σκαρλάτος τους έμεινε το επώνυμο ΛΙΔΩΡΙΚΗΣ, δηλαδή σαν καταγόμενοι απ' το Λιδωρίκι = ΛΙΔΩΡΙΚΗ-ΔΕΣ. Όταν στάλθηκε στα Γιάννενα ο Λιδωρικής Αθανάσιος, ήταν μόλις 12 ετών. Εκεί μορφώθηκε όχι μόνον στα Ελληνικά γράμματα, αλλά και σε ξένες γλώσσες. Ο Αλής διέγινωσε τις διανοητικές του ικανότητες, γιατί ήταν πολύ έξυπνος, τον κράτησε στο παλάτι του, σαν «έμπιστο» ιδιαίτερο Γραμματέα του και έγραφε ιδιωτικά και μυστικά έγγραφα του Αλή και μετά τον χρησιμοποιούσε ως σφραγιδοφύλακα, που ήταν μέγανλος τίτλος και εσήμαινε, κάπως σαν ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ.

Απ' τα Γιάννενα ο Λιδωρικής εμυήθη εις τα της Φιλικής Εταιρίας και προικισμένος με εξαιρετική ευφυΐα και πολιτική οξύνοια, συνέλαβε την ιδέα να μυήσει και τον ...Αλή στη Φιλική Εταιρία για να εκμεταλλευτεί την επιβολή του, με απώτερο σκοπό να αντιμετωπίσουν από κοινού το Σουλτάνο. Αλλά αντετάχθηκαν οι ιθύνοντες της Φιλικής Εταιρίας, σ' αυτή του την έμπνευση και παραιτήθηκε από κάθε άλλη σχετική ενέρ-

γεία του. Δεν πέρασε όπως πολύς καιρός και ο Αλής τον υποψιάστηκε για την συμμετοχή του στην προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης και τότε ο Αθανάσιος Λιδωρίκης έφυγε απ' τα Γιάννινα και πήγε στην Άρτα, όπου όμως συνελήφθηκε και φυλακίστηκε από τον ΜΠΑΜΠΑ ΠΑΣΣΑ, διασώθηκε δε χάρις στην υπέρ αυτού επέμβαση του Αρχηγού των Τουρκικών Στρατευμάτων και παλαιού του φίλου, από την αυλή του Αλή, Πασσα-Ισμαήλ.

Ήταν ανήσυχος και εμπνεόταν από θερμό πατριωτικό ζήλο για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού. Γι' αυτό στράφηκε και πάλι προς τον Αλή και έκανε προσπάθειες για να συναφθεί συμμαχία Αλβανών και Σουλιωτών, εις τον αγώνα του Αλή κατά του Σουλτάνου, **συγχρόνως όμως έκανε και προτάσεις συνεργασίας προς τον ΟΜΕΡ-ΒΡΥΩΝΗ. Και οι μεν προτάσεις του προς τον ΟΜΕΡ δεν τελεσφόρησαν, οι προτάσεις του όμως προς τον ΑΛΗ, είχαν σαν αποτέλεσμα να πεισθεί ο Αλής και να αποδώσει την Κιάφα και το Κούγκι στους Σουλιώτες, που ήταν ένα μεγάλο επίτευγμα γι' αυτούς. Μετά την κατάρρευση του Αλή κατέβηκε στην Ελλάδα και έλαβε ενεργό μέρος στους αγώνες για την απελευθέρωσή της, συνεργαζόμενος μετά του Κωλέττη.**

Μετά την αποκατάσταση του Ελεύθερου Κράτους, διορίστηκε από τον Καποδίστρια Διοικητής Λειβαδιάς. Επί Όθωνος χρημάτισε Σύμβουλος της Επικρατείας και επί πέντε περιόδους Γερουσιαστής από το 1847 μέχρι το 1861.

Έγραψε απομνημονεύματα, από τη ζωή του στην αυλή του Αλή Πασά. Πέθανε το 1868. Ήταν έγγαμος και άφησε δύο γιουούς, οι οποίοι διαπρέψανε ως νομικοί, πολιτικοί και διπλωμάτες, τον Νικόλαο, που γεννήθηκε στην Άρτα το 1817, όπου ο πατέρας του ήταν όμηρος των Τούρκων και πέθανε το 1895, και τον Αριστομένη, που γεννήθηκε το 1827 και πέθανε το 1910.

ΚΑΨΙΜΑΛΗΣ ή ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γεώργιος ή Τριανταφυλλοδημήτρης, αδελφός του δοξασμένου Στρατηγού Μακρυγιάννη, απ' το χωριό Αβορίτη της Δωρίδας. Υπήρξε γενναίος αγωνιστής. Πήρε μέρος στην Ελληνική Επανάσταση απ' την αρχή. Το 1823 πληγώθηκε βαρεια στα Σάλωνα και αναγκάστηκε και έμεινε έξω απ' τον αγώνα, έως το 1826, οπότε, ακολουθώντας τον Καραϊσκάκη, διακρίθηκε στην Εκστρατεία της Αττικής και του Πειραιά. Ήταν παντρεμένος στο Σερνικάκι.

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Αγωνιστής απ' το Κροκύλιο. Πήρε μέρος απ' τους πρώτους στην Επανάσταση, ακολουθώντας το Δήμο Σκαλτσά, στην αρχή, και τον Καραϊσκάκη ύστερα. Ανδραγάθησε σε πολλές μάχες, ιδίως στην Αττική και στον Πειραιά.

ΠΕΡΛΙΓΚΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Εθνικός αγωνιστής απ' το Κροκύλιο. Πρωτο-

παλληκάρη του Αθανασίου Διάκου. Όταν ο Δήμος Σκαλτσάς ή Σκαλτσοδήμος – που ήταν αρματωλός και στρατηγός της Δωρίδας – ήλθε σε δυσαρέσκεια με το Διάκο στην Αρτοτίνα, για το αρματωλίκι και του είπε: «Διάκο, τι τα θες, δυό άτια σε ένα ταβλά δεν κάνουν, ή εγώ θα φύγω ή εσύ», τότε ο Διάκος τού είπε ευσεβάστως: «φεύγω εγώ, καπετάνιε». Και ο Διάκος πήρε μόνον τον Περλίγκα απ' τα 10 παλληκάρια του και αυθημερόν έφυγαν για τη Λειβαδιά. Ο Περλίγκας ήταν Αξιωματικός και πρόγονος των Περλιγκαίων που υπάρχουν σήμερα στο Κροκύλιο.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΕΠΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

A.M.	ΠΑΛΑΙΟΚΑΤΟΥΝΟΥ (ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ)	
1888	Γιαννακόπουλος Κων/νος	Τάξις Γ'
1891	Ζαχαρόπουλος Δημήτρ.	» Β'
1896	Ραυτάκης Δημήτριος	» Γ'
1907	Αθανασόπουλος Ιωάννης	» Γ'
1930	Λουκόπουλος Δημήτρ.	» Β'
1960	Πατριάρχου Παναγιώτης	» Γ'
1967	Σίδερης Αναγνώστης	» Γ'
1983	Παγώνης Γεώργιος	» Γ'
4701	Αρμάγος Δημητρ. Ιωάν.	» Γ'
12456	Σαΐτης Νικόλαος	» Γ'
14719	Βαρσόπουλος Σταύρος	» Γ'
14815	Γραββάνης Δημήτρ.	» Γ'
16976	Σταυρόπουλος Ηλίας	» Γ'
17157	Σακαρέλος Γεώργιος	» Γ'
17212	Στράτος Ιωάννης	» Γ'

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

(από 1829 έως 1922)

- Κρίτσας Δημήτριος του Γρηγορίου, Λοχαγός. Έπεσε ηρωϊκώς μαχόμενος την 15/9/1921.
- Ράπτης Αθανάσιος του Γεωργίου, Στρατιώτης. Έπεσε την 21/6/1913 στο Λαχανά.
- Σίδερης Ιωάννης του Παρασκευά, Στρατιώτης. Έπεσε την 19/6/1913 στο Λαχανά.
- Στούμπος Δημήτριος του Ιωάννου, Στρατιώτης. Έπεσε την 21/6/1913 στο Λαχανά.
- Μαυραγάνης Σταύρος του Θεοδώρου, Στρατιώτης. Έπεσε το 1912 στο Λαχανά.
- Μαυραγάνης Κωνσταντίνος του Θεοδώρου (αδελφός με τον προηγούμενο), Στρατιώτης. Έπεσε το 1912 στο Λαχανά.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1940–1941)

- Τριανταφύλλου Γεώργιος του Τριανταφύλλου - Καθηγητής.

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΚΡΟΚΥΛΙΩΤΕΣ

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΚΛΙΠΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΟΙ ΣΗΜΕΡΑ ΣΤΗ ΖΩΗ

ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΠΡΟΕΔΡΟΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ,

(ΤΟΠΙΚΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ)

- Μαρμάρας Γεώργιος
- Παπαναστασίου Δημήτριος του Αθανασίου, Συνταξ, Ειρηνοδίκης
- Κρίτσας Γεώργιος του Γρηγορίου
- Γραβάνης ή Παπαλόης Κωνσταντίνος του Λάμπρου
- Καντάς Αθανάσιος του Κωνσταντίνου
- Καπέλλας Ιωάννης του Κωνσταντίνου
- Ράπτης Δημήτριος του Παναγιώτου
- Σταυρόπουλος Θεόδωρος του Αθανασίου
- Ψήττας Λάμπρος του Βασιλείου
- Στούμπος Ζαχαρίας του Χαραλάμπους

ΙΕΡΕΙΣ ΠΟΥ ΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝ

Παπανδρέας Σερέλης του Αθανασίου, Παπαχαράλαμπος Παπαδημητρίου, Παπαζαχαρίας Νασιόπουλος, Παπακώστας Μιχαήλ Υφαντής, Παπαγρηγόρης Γεωργίου Κρίτσας, Παπαθανάσης Αναγνωστόπουλος, Παπασπύρος Σπυρόπουλος (Ιερέυς και Δάσκαλος στο χωριό μας, απ' όπου καταγόταν και η σύζυγός του· η καταγωγή αυτού ήταν απ' το Τρίστενο.

ΑΦΙΕΡΩΣΑΝΤΕΣ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΘΕΟ

(ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙ)

- Καπέλλας Σπύρος του Νικολάου, γεννήθηκε το 1861 στο Κροκύλιο και πέθανε στις 7/1/1953, 92 χρονών. Εμόνασε ως πατήρ Μωϋσής, στο θεοβάδιστο όρος Σινά. Στη μοναχική του ζωή, αγαπήθηκε πάρα πολύ, από όλους τους Χριστιανούς, πάσης εθνικότητας, που πήγαιναν ως προσκυνηταί, λόγω της καλωσύνης του, των περιποιήσεων και του αλτρουισμού προς τους πιστούς και άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις. Έχει δωρήσει Ευαγγέλιο στον Αη-Γιώργη Κροκυλίου με την ένδειξη «δωρεά Μωϋσέως του Σιναΐτη».
- Αρμάος Γεώργιος του Αθανασίου ή Τότας. Είχε μεταναστεύσει στην Αμερική κι όταν γύρισε στο χωριό, ενώ ήταν νέος ακόμα, πούλησε ό,τι είχε και πήγε και μόνασε στο Άγιο Όρος (Χαλκιδική), όπου και πέθανε.
- Κουτσούκος Νικόλαος του Αλεξίου. Εμόνασε στα Ιεροσόλυμα, όπου και πέθανε.
- Ρήνα Αρμάου, πέθανε στο Μοναστήρι Δαμάστας.

ΓΙΑΤΡΟΙ

Παπαχαράλαμπου Θεόδωρος του Χαράλαμπους, άριστος επιστήμων και υπέροχος ανθρωπιστής. Καντάς Δημήτριος του Χαράλαμπους, Ψήττας Γεώργιος του Βασιλείου, Σταυρόπουλος Δημήτριος του Κωνσταντίνου, έζησε μακριά απ' το χωριό, αλλά ήταν λάτρης της γενέτειρας, όπου και ενταφιάστηκε, κατ' επιθυμίαν του. Καντάς Κωνσταντίνος του Παναγιώτου. Ζαχαρόπουλος Δημήτριος του Αθανασίου οδοντίατρος, Καραμπέλος Αλκιβιάδης του Χαράλαμπους παιδίατρος.

ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ

Μαχάς Κωνσταντίνος του Αθανασίου, Τσώρης Αναστάσιος του Ιωάννου, Λουκόπουλος Θεόδωρος του Κωνσταντίνου, Λουκόπουλος Ελευθέριος του Κωνσταντίνου, Στράτος Χαράλαμπος του Κωνσταντίνου.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΔΙΑΠΡΕΨΑΝΤΕΣ ΩΣ ΑΝΩΤΑΤΟΙ ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ

Παπαναστασίου Αθανάσιος του Δημητρίου, Ανώτατος Δικαστής, Αρεοπαγίτης. Λουκόπουλος Λουκάς του Δημητρίου, Δασάρχης, Διευθυντής Υπουργείου Γεωργίας. Παπαχαράλαμπους Γεώργιος του Χαράλαμπους, Γυμνασιάρχης Γενικός Επιθεωρητής Μέσης Εκπαιδεύσεως.

ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΙ

Παπαναστασίου Δημήτριος του Αθανασίου, Ειρηνοδίκης, Σακαρέλλος Παναγιώτης του Νικολάου, Δικαστικός Γραμματεύς. Ζαχαρόπουλος Χαράλαμπος του Ζαχαρία και Στράτος Αλέξιος, κλητήρες Δικαστηρίου.

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΙ

Παπαζαχαρίου Γεώργιος του Ζαχαρία. Εν απουσία του ο εκάστοτε Ειρηνοδίκης εκτελούσε και καθήκοντα συμβολαιογράφου, καθώς και ο Λουκόπουλος Κωνσταντίνος του Λουκά.

ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ

Λουκόπουλος Λουκάς του Κωνσταντίνου. Γραβάνης Βασίλειος του Μαργαρίτη. Σακαρέλλος Παναγιώτης του Αναστασίου. Τριανταφύλλου Δημήτριος του Κωνσταντίνου. Τριανταφύλλου Γεώργιος του Τριανταφύλλου. Σίδερης Κωνσταντίνος του Παρασκευά. Βελής Γεώργιος του Κωνσταντίνου. Ζωγράφος Χρήστος του Θρασυβούλου (Φοιτητής Μαθηματικών). Σταυρόπουλος Σταύρος του Κωνσταντίνου.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ

Αθανασόπουλος Ιωάννης του Γεωργίου. Παπαχαράλαμπους Δημήτριος του Χαράλαμπους. Ζωγράφος Θρασύβουλος του Χρήστου. Περγλίκας Ιωάννης του Γεωργίου, Στούμπος Χαράλαμπος του Δημητρίου,

Επιθεωρητής Δημοτικής Εκπαιδεύσεως, Καντά Κική του Παναγιώτου, Σπυρόπουλος Δημήτριος του Αθανασίου, Τριανταφύλλου Χαράλαμπος του Γεωργίου. Πέθανε στη Χιλή προ ετών. Είχε τελειώσει το Διδασκαλείο Λαρίσης το έτος 1905. Παναγιωτοπούλου - Ηλιοπούλου Ουρανία, πρόσφυγας απ' τη Μικρά Ασία, ο άνδρας της καταγόταν απ' τη Ζοριά-νου). Καραμπέλος Χαράλαμπος του Γεωργίου.

ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ ΚΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Λουκόπουλος Αριστοτέλης του Κωνσταντίνου, Υπάλληλος ΤΤΤ - ΟΤΕ, Καραμπέλος Γεώργιος του Χαράλαμπου, Υπουργείου Εμπορίου, Του Υπουργείου Γεωργίας: Αθανασόπουλος Χαράλαμπος του Ιωάννου, Βάρσος Βασίλειος του Παναγιώτου, Τσαντίλης Χαράλαμπος του Παναγιώτου και Τσαντίλης Χαράλαμπος του Κωνσταντίνου, Γραββάνης Αναστάσιος του Κωνσταντίνου, Δασονόμος, Κωστόπουλος Αναστάσιος του Κωνσταντίνου, Δασονόμος, Κασιμίπας Ιωάννης του Χαράλαμπου, Δασικός, Μαχάς Λάμπρος του Αθανασίου, Δασονόμος, Σαΐτης Αθανάσιος του Ευθυμίου, Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, Καντάς Θεόδωρος του Αντωνίου, Ταχυδρομικός, Αποστολακόπουλος Σπύρος, Ταχυδρομικός Υπάλληλος, Λουκόπουλος Θεόδωρος του Δημητρίου, Δασονόμος.

ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Παπαναστασίου Δημήτριος του Αναστασίου,

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΣΤΡΑΤΟΥ

Καραμπέλος Δημήτριος του Γεωργίου, Αντισυνταγματάρχης, Στράτος Κωνσταντίνος του Αλεξάνδρου, Ταγματάρχης, Καντάς Παναγιώτης του Θεοδώρου, Ταγματάρχης, Κρίτσας Δημήτριος του Γρηγορίου, Λοχαγός,

ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΣΩΜΑΤΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Παπαναστασίου Κωνσταντίνος του Αναστασίου, Ταγματάρχης, Νίτσος Ζαχαρίας του Μιλτιάδου, Μοίραρχος, Νίτσας Γεώργιος του Μιλτιάδου, Υπαξιωματικός,

ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΚΟΙΝΗΣ ΩΦΕΛΕΙΑΣ

Υφαντής Θεοφάνης του Κωνσταντίνου, ΟΤΕ, Λουκόπουλος Δημήτριος του Βασιλείου, Ηλεκτρική Εταιρεία (ΔΕΗ).

ΕΥΕΡΓΕΤΕΣ - ΔΩΡΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

– Οι αδελφοί ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ – Τριαντάφυλλος, Δημήτριος, Αθανάσιος, Χαράλαμπος, Κωνσταντίνος και Μαρία – έστειλαν απ' τη Χιλή της Νοτίου Αμερικής, το έτος 1920, το μεγάλο, για την εποχή εκείνη, ποσό των δώδεκα χιλιάδων (12.000) δραχμών και ανήγειραν, στην πλατεία, το

μνημείο των υπέρ πατρίδος πεσόντων Κροκυλιωτών. Τα μάρμαρα και οι πέτρες απ' τον Άη Νικόλα μεταφέρθηκαν με καμήλες, από την Άμφισσα, όπου υπήρχαν ακόμη τότε εκεί.

– Οι αδελφοί Ψήττα – Λάμπρος, Γεώργιος (γιατρός) και Χρήστος – διέθεσαν χρήματα και ανήγειραν την Εκκλησία της Παναγίας και το καμπαναριό, με τις γλυκόμενες καμπάνες, που όταν χτυπούν βουίζει ο ελατιάς και που ακούονται σε όλη την περιοχή και στα γύρω χωριά και συνεγείρουν το θρησκευτικό συναίσθημα των πιστών.

– Ο Σίδερης Αθανάσιος του Παρασκευά διέθεσε τα χρήματα και χτίστηκε το Κοινοτικό Γραφείο Κροκυλείου.

– Ο Σίδερης Κωνσταντίνος του Παρασκευά, δώρησε το σπίτι για Ιατρείο και κατοικία των εκάστοτε Αγροτικών Ιατρών Κροκυλείου.

– Ο Τσώρης Αναστάσιος του Ιωάννου διέθεσε χρήματα για την αγορά του οικοπέδου του Ξενοδοχείου και ένα διαμέρισμα στην Αθήνα που πουλήθηκε για την ανέγερση του Ξενοδοχείου, καθώς και μεγάλο ποσό χρημάτων για το καταφύγιο στο Βουνό της Παναγίας.

– Ο Σαΐτης Γεώργιος ή Μπολώτας έφτιαξε το Υδραγωγείο και τις βρύσες του χωριού με χρήματα που διέθεσε.

– Η Σοφία Γ. Πάππα το γένος Γ. Περγλίγκα δώρησε στην Κοινότητα την έκταση, εκεί που έχει στηθεί η προτομή του Μακρυγιάννη στην είσοδο του χωριού.

– Η Μαρία Αλκιβιάδου Καραμπέλου, σύζυγος του αείμνηστου ιατρού Αλκιβιάδη Καραμπέλου και στη μνήμη αυτού, δώρησε πρόσφατα στην Κοινότητα το μεγάλης αξίας κτήμα της, παραπλεύρως και ανατολικά του ανεγειρόμενου Ξενοδοχείου για την επέκτασή του.

Αλλά και πολλοί άλλοι Κροκυλιώτες έχουν κάνει διάφορες δωρεές και σίγουρα θα συνεχίζουν να κάνουν γιατί αγάπησαν το Κροκύλιο όλοι τους και ενδιαφέρονται πάντα για την εξέλιξή του και την προβολή του. Αυτούς δεν τους αναφέρω εδώ, γιατί δεν έχω σχετικά στοιχεία και παρακαλούνται οι τυχόν υπάρχοντες συγγενείς τους, να με πληροφορήσουν για να συμπεριληφθούν σε συμπληρωματική έκδοση.

ΑΛΛΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΑΛΛΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΡΟΚΥΛΙΟΥ

Το Κροκύλιο είναι χτισμένο αμφιθεατρικά, σε υψόμετρο 840 μέτρων και με ανατολικομεσημβρινό προσανατολισμό, χωρίς να μαζεύει και να κρατάει το χειμώνα άλειωτα χιόνια και έχει κλίμα ήπιο και υγιεινό και προσφέρεται ιδίως για παραθερισμό, αλλά και για ευχάριστη διαμονή χειμώνα - καλοκαίρι.

Έχει σαν αξιόλογο κτίριο το περίφημο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, που έγινε δαπάναις του μεγάλου Ευεργέτου Ανδρέα Συγγρού, σε οικόπεδο δωρεάς Ιερέως Παπαχαλαράμπους και κτίστηκε το έτος 1904.

Το Δημοτικό Σχολείο Κροκυλίου Δωρίδας

ΤΟ ΚΡΟΚΥΛΙΟ

Είχε ακόμα το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (ΣΧΟΛΑΡΧΕΙΟ), το κτίριο του οποίου έγινε το 1915 με χρήματα που πρόσφεραν οι Κροκυλιώτες που δούλευαν στα μεταλλεία Λαυρίου.

Το οικοδόμημα αυτό, μετά την κατάργηση του Ελληνικού Σχολείου, χρησιμοποιήθηκε για άλλους κοινωνικούς σκοπούς και πριν από λίγα χρόνια κατεδαφίστηκε για να ανεγερθεί στη θέση του το περίφημο ξενοδοχείο του χωριού.

Στο Κροκύλιο εδρεύανε:

ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ

ΔΑΣΟΝΟΜΕΙΟ

ΑΓΡΟΝΟΜΕΙΟ

ΤΗΛΕΓΡΑΦΕΙΟ - ΤΗΛΕΦΩΝΕΙΟ - ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΟ (Τ.Τ.Τ.)

ΜΟΝΟΠΩΛΙΟ (Αλατιού, Πετρελαίου, Σπίρτων).

Είχε ΓΕΩΠΟΝΟ, ο οποίος από το 1946 έως το 1966 είχε έδρα το Κροκύλιο με περιφέρεια όλα τα χωριά της Βορειοδυτικής Δωρίδας.

ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ του Κροκυλίου είναι ο Άγιος Γεώργιος, που, όπως γράφει στο υπέρθυρο της Κεντρικής Εισόδου, έγινε το 1857. Έχει

Άποψη της Εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου, του παλιού Ελληνικού Σχολείου και των γύρω χώρων

θαυμάσιο καμπαναριό με το περίφημο ρολόγι που έγινε το 1910. Έχει μεγάλη πλατεία, που εκτείνεται σ' όλο το γύρω χώρο.

Το ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ του χωριού «Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ» έγινε το 1896 σε δωρηθέν οικόπεδο από τον Αναστάσιο και Αθανάσιο Σακαρέλλο, όπως γράφει και στην πόρτα. Ο Αναστάσιος Σακαρέλλος είχε διατελέσει και Δήμαρχος του τέως Δήμου Κροκυλίου.

Όπως φημολογείται, και κατά διηγήσεις πάλι των γερόντων, υπήρχε, σε πολύ παλιά χρόνια, εκεί ψηλά στον Άη-Νικόλα, ομώνυμο Μοναστήρι, που καταστράφηκε την εποχή της εικονομαχίας ή και αργότερα κατά την Τουρκοκρατία. Κατά καιρούς κάποιοι έκαναν πρόχειρες εκσκαφές και είχαν βρεθεί εκεί διάφορα ευρήματα (σπασμένα αγγεία, σκουριασμένα σιδηρικά και λοιπά). Αλλά πιο συγκεκριμένες πληροφορίες δεν υπάρχουν παρά μόνο ό,τι ακούστηκε από παράδοση, ότι «σε παλιότερη εποχή ήταν εκεί Μοναστήρι μεγάλο και ότι όλη η περιφέρεια Κροκυλίου (τότε Παλαιοκάτουνου) ήταν «βακούφικη» και ανήκε στο Μοναστήρι τ' Άη-Νικόλα». Τώρα, κατά πόσο είναι αληθινή μια τέτοια εκδοχή δεν το ξέρουμε και κανένας δεν ασχολήθηκε συστηματικά μ' αυτή την υπόθεση.

Το ΚΡΟΚΥΛΙΟ έχει την πασίγνωστη ΜΕΓΑΛΗ ΒΡΥΣΗ, με ανάγλυφες τις κεφαλές των μελών του τότε Κοινοτικού Συμβουλίου, πάνω από τις 6 πέτρινες κούπες, απ' όπου τρέχει το κρυστάλλινο νερό. Η διαμόρφωση αυτή της νερομάνας αυτής βρύσης έγινε το 1899, όπως γράφεται κάπου εκεί.

Το χαρακτηριστικώτερο κομμάτι του Κροκυλίου – οι Μεγάλες Βρύσες που έγιναν στο τέλος του περασμένου αιώνα με τα πρόσωπα των προυχόντων του χωριού της εποχής εκείνης

Έχει προταθεί αρμοδίως να χαρακτηριστεί η τοποθεσία αυτή σαν χώρος με ιδιαίτερο τουριστικό ενδιαφέρον.

Το ΚΡΟΚΥΛΙΟ συνδέθηκε με αυτοκινητιστική συγκοινωνία, απ' το Κουμεντάρι, την 17/8/1937. Κι ήταν το πρώτο, απ' όλα τα άλλα χωριά της περιοχής μας, που με προσωπική εργασία των φιλοπρόοδων κατοίκων του και με πολύ λίγα λεπτά που διέθεσε η Νομαρχία μας για τα τεχνικά έργα (γεφύρια και λοιπά), κατάφερε να φτιάξει ένα τόσο αξιόλογο και αξιόπαινο έργο.

Διατηρεί σήμερα τον περίφημο Ξενώνα, που βρίσκεται ψηλά στο καταράχι της βουνοκορυφής «ΠΑΝΑΓΙΑ», σε υψόμετρο 1260 μ. με απέραντη θέα σε όλη τη γύρω περιοχή και μέχρι πέρα στα βουνά της Πελοπον-

νήσου. Από εκεί διακρίνεται και το φράγμα και μέρος της Λίμνης του Μόρνου, που υδροδοτεί την Αθήνα.

Έχει πολιτισμένο ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ και φκιάχνει και σύγχρονο ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ ΥΠΝΟΥ, στην πλατεία, που είναι και το κέντρο του χωριού, και υπάρχουν και άλλα ξενοδοχειακά καταλύματα.

Ο Λιδωρικιώτης λογοτέχνης και δημοσιογράφος Γιώργος Ε. Καψάλης, σε βιβλίο του, που εκδόθηκε το 1974, «Για τους ανθρώπους και λοιπά της Φωκίδας έτους 1851», γράφει για το Κροκύλιο, που τότε λεγόταν Παλαιοκάτουνο: «*Το Παλαιοκάτουνον είναι όμορφο και χωμένο σε κάμποσα δένδρα, δροσίζει με τα άφθονα νερά του, που σκορπίζουν οι βρύσες του και κάνει τον επισκέπτη του να μη θέλει να φύγει από κοντά του. Για ένορκοι είχαν προταθεί το 1851, διαλεγμένοι από ένα αριθμό δημοτών, που ξεχώριζαν για την πίστη τους στους νόμους και είχαν μια κάποια περιουσία και ηλικία, δηλαδή ήσαν νομοταγείς, ευυπόληπτοι και ευκατάστατοι πολίτες, ο Σακαρέλος Γεώργιος, που είχε τη μεγαλύτερη από όλους περιουσία 8.000 δραχ., σημαντικότερο τότε ποσό, Σακαρέλος Γιάννης, κτηματίας με περιουσία 6.000 δραχ., Λουκόπουλος Δημήτριος, αγωνιστής, Λουκόπουλος Π., κτηματίας. Σημαντικοί επίσης ήσαν και οι Καπέλας Δημήτριος, κτηματίας, Παγώνης Γιώργος, κτηματίας (αγωνιστής), Περλίγκας Γιώργος, αξιωματικός (αγωνιστής), Περλίγκας Δημήτριος, αξιωματικός (αγωνιστής), Σακαρέλος Τάσιος, διατελέσας και Δήμαρχος του τότε Δήμου Κροκυλίου, Σίδερης Αναγνώστης, κτηματίας (αγωνιστής), Στράτος Γιάννης, κτηματίας (αγωνιστής), Χαραλαμπόπουλος Θόδωρος, κτηματίας». Για το Αβορίτη γράφει: «είναι ο τόπος, που γεννήθηκε ο ένδοξος Μακρυγιάννης και έχει τα ίδια γεννήματα με το Παλαιοκάτουνο. Ξεχωρίζει εδώ ο Κούτουλας ή Κούτλας Κώστας, κτηματίας (αγωνιστής)».*

Τέλος, το Κροκύλιο, λόγω του ότι έχει ασύγκριτες φυσικές ομορφιές, λόγω της αρχαίας προελεύσεώς του και ιδιαίτερα για το γεγονός ότι είναι η γενέτειρα του Στρατηγού και μεγάλου πατριώτη Γιάννη Μακρυγιάννη, έχει χαρακτηριστεί ως Τουριστικό.

Το γεγονός ότι το Κροκύλιο έχει κάποια αξιόλογη θέση και ιστορία στην Επαρχία Δωρίδος επιβεβαιώνεται, εκτός των άλλων, και εκ του ότι το υπολόγιζαν και οι Λιδωρικιώτες, οι οποίοι στο από 1/8/1946 υπόμνημά τους, που υπέβαλαν σε Επιτροπή Μελέτης του Υπουργείου Δημοσίων Έργων, όταν γινόταν συζήτηση και μελέτη, για μεταφορά του Λιδωρικιού, λόγω της πυρπολήσεώς του κατά την Γερμανοϊταλική Κατοχή, στην Πεντάπολη ή στη Βελά, οπότε θα μπορούσε να εξελιχθεί σε μια όμορφη μικρή πολιτεία, πράγμα που δεν έγινε, γιατί οι πολλοί αντέδρασαν, ενώ άλλοι πιο συνετοί έγραφαν σ' αυτό το υπόμνημά τους ότι ήθελαν τη μεταφορά του, για να ξεφύγει απ' τη βρώμικη ρεματιά. Έγραφαν

χαρακτηριστικά: «Αν δεν μεταφερθούμε, τότε μοιραίως όπως είναι βέβαιο, το Λιδορίκι και οι Λιδορικιώτες θα αποτελούν μια «πίσω απ' τον ήλιο» Κοινότητα και οι Κροκυλιώτες, που караδοκούν, θ' αρπάξουν την ευκαιρία να μεταφέρουν την άχρηστη πλέον πρωτεύουσα της Επαρχίας μας Δωρίδος με τις Αρχές στο χωριό τους».

Αν και πέρασε, από τότε, μισός περίπου αιώνας, δεν διέτρεξαν οι αγαπητοί μας Λιδορικιώτες τέτοιο κίνδυνο, να χάσουν την πρωτεύουσα της Επαρχίας μας και δεν υπήρξαν ούτε και υπάρχουν τέτοιες προθέσεις απ' τους Κροκυλιώτες και ευχόμαστε να ληφθούν, απ' το Κράτος, για το Λιδορίκι, τα αναγκαία μέτρα, για καλύτερες βιοτικές συνθήκες, ώστε να επιβιώσει σαν πρωτεύουσα της Επαρχίας μας και να μπορέσει να σταματήσει κάπως τη διαρροή του λιγοστού πληθυσμού που έχει απομείνει ακόμα στην ορεινή Δωρίδα, για να μη ρημάξει ολότελα η Επαρχία Δωρίδας.

Στη διάσωση των χωριών και ιδιαίτερα του δικού μας, μπορούμε και πρέπει να συντελέσουμε και όλοι εμείς, ανεξάρτητα αν απουσιάζουμε, από χρόνια, απ' τη γενέτειρα, με την επανεγγραφή μας στους Κοινοτικούς Καταλόγους κι έτσι να μην απογυμνωθεί και να μη σβήσει το Ιστορικό χωριό μας, απ' το χάρτη.

Τέλος, εκφράζω τις ευχαριστίες μου, σε εκείνους, οι οποίοι, με πληροφόρησαν για μερικούς νεώτερους Κροκυλιώτες, τους οποίους εγώ, λόγω της μακράς απουσίας μου, απ' τη γενέτειρα, (κάπου 60 χρόνια), ήταν επόμενο να μη τους είχα υπ' όψη μου.

ΜΙΑ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΠΑΡΑΙΝΕΣΗ

Όλοι οι σημερινοί Κροκυλιώτες, είτε μένουν στο χωριό, είτε ζουν στην ξενητιά (εσωτερικό - εξωτερικό), ας μη λησμονούν τη γενέτειρά μας και ας μη ξεχνάνε να εκδηλώνουν έμπρακτα το ενδιαφέρον τους γι' αυτή. Αλλά και οι μελλοντικές γενιές, Κροκυλιώτικης καταγωγής, ας μη αποξενωθούν και ξεκόψουν οριστικά απ' τις ρίζες των προγόνων τους. Ας ενθουμούνται πάντα και ας μιμούνται τις δραστηριότητες και τα αξιομνημόνευτα έργα που έκαναν ΕΚΕΙΝΟΙ και ιδιαίτερα η σημερινή γενιά των φιλοπρόοδων Κροκυλιωτών, που δείχνει τόσο ζωηρό ενδιαφέρον. Και ας κάμουν και οι επιγενόμενοι ό,τι το καλύτερο μπορούν για να μη σβήσει, αλλά να εξακολουθήσει να διατηρείται εσαεί, το τόσο γραφικό και φημισμένο αυτό χωριό, που η φύση το προίκισε πλουσιόπαροχα με πολλές φυσικές ομορφιές και που έχει και το προνόμιο να είναι τόπος με κάποια αρχαιολογική και τουριστική σημασία και γι' αυτό δεν είναι σωστό να ρημάξει και να αφανιστεί. Ακόμα ας μη ξεχνάνε ότι το πέρασμά μας απ' τη ζωή θα πρέπει να σημαδεύεται με ΕΡΓΑ, τα οποία και μετά το θάνατο, θα μείνουν ΑΘΑΝΑΤΑ.

ΚΑΤΙ ΣΑΝ ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Είναι γνωστό, βέβαια, ότι οι Κροκυλιώτες αγαπούσαν ανέκαθεν το Κροκύλιο και πάντα φρόντιζαν για την προκοπή και την προβολή της όμορφης γενέτειρας. Κι ότι συνεχίζουν ολοένα το μεγάλο ενδιαφέρον για το χωριό τους. Γι' αυτό είναι αξιέπαινοι.

Δεν θεώρησα, ωστόσο, σκόπιμο ν' αναφερθώ ονομαστικά σ' αυτούς που βρίσκονται σήμερα στη ζωή, γιατί αυτοί συνεχίζουν να ενδιαφέρονται ακόμα και να προσφέρουν, κατά δύναμη, για το χωριό. Άλλωστε, δεν τους ήξερα όλους και μπορούσε να δημιουργηθεί παρεξήγηση από τυχόν παράλειψη κάποιων. Γι' αυτούς ίσως βρεθεί κάποιος άλλος για να τους φέρει στη δημοσιότητα και να τους απονεμίει τον προσήκοντα έπαινο. Εγώ σκέφθηκα να μνημονεύσω εκείνους που έχουν λείψει, σαν μια ευλαβική αναφορά ευγνωμοσύνης στην ιερή σκιά τους.

Τέλος, σαν κατακλείδα, θέλω να επισημάνω τη **θέρμη, τη δραστηριότητα και το δημιουργικό ενδιαφέρον των Προέδρων τόσο της Κοινότητάς μας Κροκυλίου όσο και του Συλλόγου Κροκυλίου «Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ»**, καθώς και των μελών των Συμβουλίων των, και να τους απευθύνω θερμότατα συγχαρητήρια για την όλη δράση τους και τις παραινέσεις μου όπως συνεχίσουν να προσφέρουν, με την ίδια ζέση, τις αξιόλογες υπηρεσίες τους στο όμορφο χωριό μας, για να μπορεί να στέκεται πάντα ακμαίο και θαλερό.

Ακόμα και για να εκδηλώσουμε ότι στις φλέβες μας ρέει και σήμερα το ευγενές των αρχαίων Δωριέων αίμα, των οποίων ίσως είμαστε απόγονοι.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΣΑΝ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως είπα και στον πρόλογο, δεν είχα πρόθεση να γράψω κάποια πραγματεία επιστημονική, που να βασίζεται σε τεκμηριωμένα και αναμφισβήτητα στοιχεία. Κι ούτε έχω την ψευδαίσθηση ότι πέτυχα κάτι τέτοιο, ώστε να διεκδικήσω δάφνες ιστορικού ερευνητή ή αρχαιολόγου. Προσπάθησα απλά, ύστερα από κάποιες έρευνες, που είχα κάνει κατά καιρούς και από διάφορες άλλες πληροφορίες, που συγκέντρωσα, να προσδιορίσω, κατά το δυνατόν, το χώρο όπου βρισκόταν το αρχαίο Κροκύλιο, το οποίο αναφέρει στην ιστορία του ο Θουκυδίδης και να διευκρινίσω αν, το σημερινό Κροκύλιο, έχει σχέση με εκείνο το αρχαίο, κι αν ο χώρος τον οποίον κατέχει βρίσκεται στην περιοχή, όπου βρισκόταν το ιστορικό Κροκύλιο. Και κατά συνέπεια, αν εκείνοι που αποφάσισαν, πριν από 73 χρόνια, την μετονομασία του τέως Παλαιοκάτουρου σε Κροκύλιο, σκέφτηκαν σωστά ή πήραν λανθασμένη απόφαση.

Τα στοιχεία που μπόρεσα, επίμονα, να συγκεντρώσω, μπορεί να 'ναι χρήσιμα για εκείνους που ασχολούνται με ιστορικές και λαογραφικές έρευνες και μελέτες, αλλά ίσως ενδιαφέρουν και τους ίδιους τους Κρο-

κυλιώτες. Γιατί θα μάθουν, πως το χωριό τους έχει κάποια σχέση με την αρχαία Ιστορία, κι ακόμα, γιατί θα μπορέσουν να βρουν, μέσα σ' αυτές τις σελίδες, κάποιες πληροφορίες που τους ήταν άγνωστες ή κάποια άλλα στοιχεία για το χωριό και τους παλιούς συγχωριανούς τους, που δεν τα ήξεραν και ίσως είχαν την περιέργεια να μάθουν.

Δεν ξέρω αν στόχεψα πετυχημένα, κι αν, με το μελέτημά μου αυτό, μπόρεσα να δώσω κάποιες διαφωτιστικές πληροφορίες σε κάποιους που μπορεί να ενδιαφέρονται. Αυτό επαφίεται στην κρίση του αναγνώστη.

Εκείνοι που τυχόν θα είχαν αντιρρήσεις ή αμφιβολίες για την ορθότητα των πληροφοριών και των διάφορων άλλων στοιχείων, μπορούν να αντιτάξουν τα επιχειρήματά τους και να διατυπώσουν τις αμφισβητήσεις τους, ώστε να δοθεί ευκαιρία να γίνει κάποια συζήτηση πάνω στο θέμα αυτό.

ΤΕΛΟΣ

Π.Γ.Υ.